

**Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»**

**Навчально-науковий інститут економіки
Фінансово-економічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і аудиту
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
Кваліфікаційної роботи ступеню магістра**

студентки Старостенко Аліни Василівни
(ПІБ)

академічної групи 291М-22з-1
(шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
(офіційна назва)

на тему: «Війни нового покоління та їх вплив на розвиток міжнародних
відносин сучасності»
(назва за наказом ректора)

	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
Керівник роботи	Двуреченська О.С.		
Рецензент	Грачевська Т.О.		
Нормоконтроль	Двуреченська О.С.		

**Дніпро
2023**

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувачка кафедри
міжнародних відносин і аудиту
Пашкевич М.С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

« ____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню роботи ступеню магістра

Студентці Старостенко А.В. академічної групи 291м-22з-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

спеціалізації «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

на тему: «Війни нового покоління та їх вплив на розвиток міжнародних відносин сучасності»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від _____

№ _____

Розділ	Зміст	Термін
1	Теоретичні засади дослідження війн нового покоління	01.10.23- 18.10.23
2	Вплив війн нового покоління на розвиток міжнародних відносин сучасності	19.10.23- 08.11.23
3	Війна нового покоління між Україною та Росією та її вплив на міжнародні відносини з глобальними акторами	09.10.23- 26.11.23

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Двуреченська О.С.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі _____.

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

Старостенко А.В.

(прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 106 с., 60 джерел.

Предметом дослідження виступає війни нового покоління та їх вплив на розвиток міжнародних відносин сучасності.

Метою роботи є дослідження основних аспектів війн нового покоління, зокрема війни між Україною та Російською Федерацією, включаючи їх сутність, а також вплив на глобальну політичну картину та міжнародні відносини сучасності.

Результати дослідження та їх новизна: у сучасному світі війни та конфлікти зазнали змін, спровокованих швидким розвитком технологій, політичними реформами, інформаційною революцією та геостратегічними зрушеннями та суттєво вплинули на розвиток міжнародних відносин сучасності. У контексті російсько-української війни відбулося світове усвідомлення очевидної неспроможності і неготовності наявних міжнародних структур оперативно ухвалювати рішення та ефективно їх реалізовувати з метою запобігання кризам, що в результаті призвело до створення нових тимчасових коаліцій для оборонної підтримки України, таких як - «Рамштайн», формат «Копенгаген» та інших.

Методи дослідження базуються на використанні загальних принципів історизму, науковості та об'єктивності, що дає змогу глибоко та всеосяжно розглядати війни нового покоління та їх вплив на міжнародні відносини. Для всебічного вивчення проблеми були використані методи аналізу і синтезу, узагальнення, системний підхід, а також історико-порівняльний, історико-системний та історико-хронологічний методи.

Результати дослідження можуть бути використаними у рамках навчального процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій, а також при викладанні навчальних курсів, пов'язаних з міжнародними відносинами.

Перелік ключових слів: ВІЙНА НОВОГО ПОКОЛІННЯ, ГІБРИДНА ВІЙНА, МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, КІБЕРВІЙНА, ВІЙНА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ

RESUME

The diploma research of Alina Starostenko, a sixth-year student (SE NTU, Faculty of Finance and Economics, Department of International Relations and Auditing) is dedicated to the study of wars of the new generation and their impact on the development of international relations today.

Research results and their novelty: in the modern world, wars and conflicts have undergone changes provoked by the rapid development of technologies, political reforms, the information revolution and geostrategic shifts and have significantly influenced the development of international relations today. In the context of the Russian-Ukrainian war, there was a global awareness of the apparent inability and unwillingness of the existing international structures to quickly make decisions and effectively implement them in order to prevent crises, which as a result led to the creation of new temporary coalitions for the defense support of Ukraine, such as Ramstein, format "Copenhagen" and others.

The results of the research can be used as part of the educational process in higher educational institutions of Ukraine in the preparation of textbooks, study guides and scientific and methodological recommendations, as well as in the teaching of educational courses related to international relations.

Bibliogr 60.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙН НОВОГО ПОКОЛІННЯ.....	13
1.1. Основні підходи до вивчення війн нового покоління	13
1.2. Сучасні методи та засоби ведення війн нового покоління	18
1.3. Особливості гібридної та кібервійн.....	22
1.4. Інформаційна війна: вплив засобів масової інформації та соцмереж	30
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ ВІЙН НОВОГО ПОКОЛІННЯ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН СУЧАСНОСТІ.....	39
2.1. Трансформація міжнародної безпеки сучасності	39
2.2. Вплив сучасних воєн на гуманітарні кризи та гуманітарну допомогу.....	44
2.3. Роль великих світових гравців у сучасних війнах та їх вплив на світовий порядок	52
РОЗДІЛ 3 ВІЙНА НОВОГО ПОКОЛІННЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ З ГЛОБАЛЬНИМИ АКТОРАМИ	60
3.1. Актуальні стратегії та технології ведення війни між Україною та Російською Федерацією.....	60
3.2. Роль Сполучених Штатів у війні між Україною та Російською Федерацією	71
3.3. Роль Європейського Союзу в миротворчій діяльності під час російсько-української війни.....	83
3.4. Вплив російсько-української війни на міжнародну безпеку та стабільність, наслідки цієї війни для світового порядку	92
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	103

ВСТУП

У сучасному світі війни та конфлікти зазнали суттєвих змін, спровокованих швидким розвитком технологій, політичними реформами, інформаційною революцією та геостратегічними зрушеннями. Ці зміни призвели до виникнення війн нового покоління, які відрізняються від класичних конфліктів та війн минулих століть. Вони характеризуються використанням різноманітних засобів та методів, таких як гібридна війна, кібератаки, інформаційна боротьба та інше.

Проблема вивчення війн нового покоління перебуває постійно у центрі наукових досліджень та дискусій таких закордонних вчених як: Пітер Померанцев, який досліджує вплив інформаційної війни на політичний ландшафт, Маргарет МакМіллан, що аналізує роль технологічних змін у військових конфліктах. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити таких вчених, як Олександр Лінчевський, який спеціалізується на кібербезпеці та кібервійнах, Олексій Мельничекно, який вивчає інформаційні війни та пропаганду та інші науковці, які роблять значний внесок у розуміння та аналіз військових конфліктів нового покоління та їх впливу на систему міжнародних відносин.

Інформаційне суспільство породжує властиві лише йому форми протистояння, і воно не обов'язково має бути збройним чи відкритим. Аналізу розвитку форм і способів ведення збройної боротьби в сучасних та майбутніх війнах (конфліктах) у вітчизняних та закордонних наукових публікаціях з військової тематики приділяється значна увага. Це обумовлено як швидким їх розвитком, що кваліфікується більшістю фахівців як поява війн нового покоління, так і необхідністю визначення стратегії організації збройного захисту держав. Аналіз публікацій, присвячених військовій теорії та практиці свідчить, що традиційне розуміння війни змінюється та вимагає корекції.

Власне, є два крайні погляди на проблему. Згідно одного, традиційне бачення війни (way of war) застаріло і не може сприяти вирішенню проблем безпеки, які ставить перед нами ХХІ ст. Інша точка зору твердить, що

трансформується характер та сутність війни, але незмінною залишається її природа. Не викликає сумнівів лише той факт, що традиційна війна як військове зіткнення двох держав чи блоків з визначеними політичними цілями вже відійшла у минуле.

Відтак, з'явилися такі поняття як «hybrid warfare» чи «network centric warfare» – гібридна війна та мережецентрична війна відповідно. Ці терміни мають на меті дати визначення новим явищам та феноменам на полях боїв XXI ст. Слід наголосити, що розробка теоретичного підґрунтя (чи осмислення) ще в процесі, принаймні, в Україні. Розвиток інформаційного суспільства формує новий контекст протистояння, в тому числі збройного, України та РФ. Особливості засвоєння норм, цінностей, можливостей постіндустріального світу пострадянськими спільнотами обумовили специфіку російської агресії та тиску, а також пошук відповідей та засобів протистояння Україною.

Конкурентоздатність в епоху індустріального суспільства визначалась здатністю держави виробляти важке озброєння, транспортувати його до театру бойових дій та витримувати економічний тиск. В інформаційну епоху військова конкурентоздатність пов'язана з можливостями обробляти інформацію та інтегрувати її у військові операції, таким чином забезпечуючи їх успішність. Характер сучасних та майбутніх війн напряму визначається тенденціями розвитку форм та способів ведення збройної боротьби.

Війни нового покоління суттєво вплинули на розвиток міжнародних відносин сучасності. Їх наслідки і взаємозв'язок з геополітичними, гуманітарними та етичними аспектами стали предметом глибокого дослідження та аналізу. Цей вплив може бути як позитивним, спонукаючи до міжнародних обговорень та співпраці, так і негативним, створюючи загрози для стабільності та безпеки світу.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи стали сучасні стратегії і технології ведення війн в контексті війни між Україною та Російською Федерацією та їх вплив на міжнародні відносини та світовий порядок.

Предметом дослідження стали війни нового покоління та їх вплив на

розвиток міжнародних відносин сучасності.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження основних аспектів війн нового покоління, зокрема війни між Україною та Російською Федерацією, включаючи їх сутність, методи та засоби ведення, а також вплив на глобальну політичну картину та міжнародні відносини сучасності.

Завданнями роботи є:

- розкриття основних підходів вивчення війн нового покоління, методів та засобів ведення таких війн;
- дослідження конкретних аспектів війн нового покоління, таких як гібридні війни, кібервійни та інформаційні війни, що дозволяє розширити розуміння цих явищ і їх вплив на сучасне суспільство;
- розгляд гуманітарних наслідків сучасних війн та їх вплив на цивільне населення;
- аналіз впливу сучасних війн на утворення альянсів та коаліцій між державами;
- проведення аналізу впливу війни між Україною та Російською Федерацією на загальну міжнародну безпеку та стабільність;
- розгляд наслідків війни між Україною та Російською Федерацією для міжнародних відносин та геополітичного порядку.

Методологічну основу дослідження складають принципи об'єктивності та історизму, які дозволяють використовувати системний і комплексний підходи для докладного, поглибленого й диференційованого вивчення окремих процесів та їх узагальненого висвітлення. Для всебічного вивчення проблеми були використані загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) та історичні (історико-порівняльний, історико-хронологічний) методи дослідження.

Джерельна база дослідження представлена, в першу чергу, статтями про гібридні війни, у яких розкривається їх суть та концепція [5, 16, 19, 30], дослідженнями про сучасні збройні конфлікти та їх вплив на міжнародну безпеку [12, 22, 41, 42, 50], публікаціями про вплив російсько-української війни на міжнародні відносини сучасності та утворення нових альянсів [53, 54, 60].

Практична важливість дипломної роботи полягає в тому, що дослідження може сприяти кращому розумінню ризиків, пов'язаних з війнами нового покоління, і допомогти розвинути стратегії та політику для їх запобігання та управління. Аналіз може допомогти вдосконалити заходи з підвищення безпеки та стабільності в Україні та світі, спрямовані на запобігання майбутніх воєн.

Структура кваліфікаційної роботи відповідає поставленій меті та завданням і складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙН НОВОГО ПОКОЛІННЯ

1.1. Основні підходи до вивчення війн нового покоління

Вивчення війн нового покоління є гострим питанням у сучасному світі, де зміни у технологіях, політиці та соціумі суттєво впливають на характер та хід збройних конфліктів. Від гібридних воєн та кібератак до інформаційної війни та використання новітніх збройних систем, воєнні сценарії сьогодні відрізняються від тих, які були у минулому.

Сучасні конфлікти та війни нового покоління представляють складний та мінливий ландшафт, в якому традиційні підходи до військової стратегії та міжнародних відносин постійно переосмислюються. Для розуміння та аналізу цих конфліктів виникає необхідність в розробці нових теоретичних підходів та методів дослідження.

У цьому розділі ми розглянемо основні підходи до вивчення війн нового покоління, що дозволяють сучасним дослідникам та аналітикам отримати більше розуміння цього складного явища.

Станом на сьогодні існують декілька думок щодо еволюції війн та військової справи у певному періоді історії – поколінні (епосі). У дослідженні гібридної війни у контексті української реальності М. П. Требін [51] розділяє думку В. І. Сліпченка щодо періодизації шести поколінь війн. Також А. М. Бахтін виокремлює шість поколінь війн [11]. На думку А. В. Шумкита П. П. Черника [59] «інформаційно-мережева війна» є новою формою міждержавного протиборства початку ХХІ ст., яку можна визначити сьомим поколінням війн. На думку О. В. Чеберяко та В. Ф. Колесник, які досліджують онтологію гібридних війн в умовах глобалізації гібридна війна є новітньою війною четвертого покоління війн, з асиметричним спрямуванням [3].

У дослідженні світової гібридної війни у контексті українського протистояння агресії Російської Федерації В. П. Горбулін, Г. М. Яворська та О. І. Їжак зазначають, що уявлення про типи війни прямо впливають на

розроблення доктрин, бойових статутів та інших документів, які регламентують бойове застосування військ.

Українські учені, досліджуючи чотири покоління війн, виокремлюють як війни першого – третього покоління чотири типи: лінійні, симетричні, конвенційні, неконвенційні.

У четвертому поколінні виокремлюють вже сім типів: нелінійні, асиметричні, гібридні, складені, невоєнні, іррегулярні, регулярні. Це вказує на значний розвиток інструментів і методів впливу не лише на противника, а й на політичну, економічну та соціальну системи його державного устрою, дестабілізацію обстановки, у тому числі торговельного та енергетичного блоків.

Досліджуючи питання ведення війн четвертого покоління У. С. Лінд та Г. А. Тіле [7], виокремили три покоління війн, які відбулися та четверте, настання якого прогнозували.

За У. С. Лінд та Г. А. Тіле, підходи до розподілу війн за відповідними поколіннями полягають у такому:

- перше покоління (війни національних держав) відображає тактику ери гладкоствольного мушкета, лінійне шиккування, колон, фаланг, застосування артилерії, кавалерії та піхоти в уніформі відповідної держави; зосередження зусиль на як найвищому темпі стрільби, ведення «кабінетних війн».

Перше покоління сучасної війни мало на меті створити простий і впорядкований засіб ведення війни. Першим поколінням війн стали – Деволуційна війна, франко-іспанська війна, війна Аугсбурської ліги, Семирічна війна, Наполеонівські війни;

- друге покоління (індустріальна війна) відображає період нарізної зброї, кулеметів, артилерійського вогню із закритих позицій, масованого артилерійського вогню, що замінював сконцентровану живу силу. Для цього періоду характерні розуміння значущості індустріальної економіки, визнання та прийняття оперативного мистецтва, врахування ідей і технологій у військовій справі, усвідомлення необхідності розвитку інфраструктури та шляхів сполучення. У другому поколінні війн все ще підтримували бойові лінії, але

більше були зосереджені на використанні технологій, що давали змогу меншим підрозділам людей маневрувати окремо, тому швидше просуватися, зазнавати менших втрат, використовувати укриття з користю. До певної міри ці поняття залишилися в ужитку навіть із виникненням наступних поколінь війн, тому кінець другого покоління не так чітко визначений, як кінець першого.

Із розвитком бліцкригу стали більш помітними недоліки статичних вогневих позицій і повільного руху піхоти, тому це можна вважати завершенням війн другого покоління, принаймні домінуючою силою у військовій стратегії. Внесок другого покоління війн був відповіддю на технологічний розвиток.

Другому поколінню притаманні окопна війна, артилерійська підтримка, досконаліші методи розвідки, широке застосування камуфляжної форми, радіозв'язку та маневрених дій вогневої групи. Війною другого покоління можна вважати Першу світову війну;

- третє покоління (маневрена війна) характеризується розробленням принципово нового підходу у військовій справі, що ґрунтується на маневрі сил і засобів – бліцкригу (нім. Blitzkrieg – «блискавична війна»).

Німці усвідомлювали, що однією з причин поразки у Першій світовій війні була слабкість їх промислової бази, тому ставку зробили на блискавичній війні, для якої властиві маневрування та вихід на оперативний простір.

Війни третього покоління зосереджені на використанні пізніх сучасних тактик, швидкості, прихованості і несподіваності, в обході позицій противника і знищенні його сил з тилу. По суті, цим було завершено лінійні війни на тактичному рівні, адже підрозділи прагнули не просто зустрітися віч-на-віч, а й перехитрити один одного, щоб здобути найбільшу перевагу за рахунок маневру сил і засобів.

Війнами третього покоління стали Друга світова війна, Корейська, В'єтнамська, Іракська, війна в Афганістані [29];

- четверте покоління (нелінійна гібридна війна) виникла після подій 11 вересня 2001 року внаслідок серії скоординованих терористичних атак

ісламістської організації «Аль-Каїда», вчинених на території США за допомогою захоплених пасажирських літаків, а потім у Балі, Лондоні, Мадриді, що загалом показало низьку ефективність традиційного застосування збройних сил у запобіганні терористичним нападам.

Загалом У. Лінд, Д. Шмідт та Г. Уїлсон вважають, що появу четвертого покоління війн характеризують такі основні ідеї:

- витрата національними державами монополії на збройні сили та війну;
- трансформація нових обрисів війни (конфліктів) у конфлікти культур через відмінність у релігії та ідеології [29].

Війни четвертого покоління змінили пріоритети у досягненні цілей, а саме: на відміну від загальноприйнятого історичного знищення ворога на полі бою, перевагу почали надавати знищенню внутрішньої складової, тобто руйнуванню суспільства та культури. Щоб перемогти у четвертому поколінні війн, ворогуючі сторони потребують синтезу військових, політичних, дипломатичних, економічних та технологічних інструментів, на відміну від традиційної війни, для якої характерні лише військові дії і політичні рішення.

Крім того, четвертому поколінню війн властиві нечіткість відокремлення війни і миру, цивільних та військових осіб; розосередження сил і засобів на широкій території, відсутність чітко окреслених битв та фронтів; уразливість великих державних та військових об'єктів; залежність успіху від спільних багатонаціональних операцій; асиметричність застосування сил і засобів; наявність стратегічних можливостей у тактичних підрозділів; переважанням децентралізації у застосуванні сил і засобів; втрата державної монополії на війну.

Війна четвертого покоління є опосередкованим результатом змін, викликаних соціальними, економічними, політичними і технологічними перетвореннями внаслідок загальносвітової глобалізації.

Станом на сьогодні характерними ознаками війн четвертого покоління можна вважати: високий рівень технологізації; значущість інформаційно-психологічних операцій; широке застосування високоточної зброї, БПЛА;

залежність від Інтернету, інформаційних мереж, ЗМІ.

Загалом війна четвертого покоління (4GW), представлена У. С. Ліндом, характеризується «постмодерністським» поверненням до децентралізованих форм ведення війни, стиранням кордонів між війною та політикою, комбатантами та цивільним населенням, втратою національними державами монополії на збройні сили.

Концепція У. С. Лінда і Г. А. Тіле, опублікована 1989 року, не тільки не втрачає актуальності, а й активно розвивається. Однак, на думку Г. Почепцова, У. С. Лінд не зміг передбачити феномен «постправди», характерний для цього покоління війн, а саме обставин за яких об'єктивні факти є менш значущими під час формування громадської думки, ніж звернення до емоцій та особистого переконання. Постправа є інформаційним потоком, який надходить наявними інформаційними каналами, у тому числі через ЗМІ, створені для насичення віртуальної інформацією, відмінною від дійсної та реальної, з метою маніпулювання суспільним знанням [29].

Термін «війна п'ятого покоління» вперше вжив у 2003 році Р. Стіл. Наступного року У. С. Лінд розкритикував концепцію, стверджуючи, що четверте покоління ще не повністю матеріалізувалося. Таким чином, враховуючи, що сформульоване У. С. Ліндом четверте покоління війн вже триває, не лише на прикладі російської-української війни, виникає необхідність розглянути наукову думку про можливу подальшу трансформацію і розвиток майбутніх війн та інструментів їх ведення. Станом на сьогодні серед дослідників теорії війн та воєнного мистецтва існує думка про неминучість війн наступного покоління.

Так, Д. Еббот описав війну п'ятого покоління як війну «інформації та сприйняття». У своєму дослідженні Fatma Twfiak звертає увагу на розвиток війни через сім поколінь та наводить характеристики і приклади, які відрізняють кожне покоління і зосереджені на кібератаках та їх впливі на міжнародні відносини [29].

Станом на сьогодні, на думку дослідниці світ перебуває у періоді війн

п'ятого покоління. Війни п'ятого покоління ведуть переважно за допомогою некінетичних військових дій, соціальної інженерії, дезінформування, кібератак, а також новітніх технологій (штучного інтелекту і повністю автономних системи).

Зокрема, Шейн Дейхман припускає, що основною характеристикою війни п'ятого покоління є її зосередженість на маніпулюванні інформацією, експериментах з масовою свідомістю та зміні колективного сприйняття реальності [16]. Війна п'ятого покоління розглядається як таємна війна, де якась сторона може навіть не знати, що війна взагалі йде. Інша перспектива описує ситуацію, коли люди знають, що йде війна, але вони не можуть адекватно зрозуміти, хто з ким воює.

На відміну від війни четвертого покоління, яка знищує межу передусім між учасниками бойових дій і некомбатантами, необмежена війна п'ятого покоління знищує кордони між полями битв і неполями битв.

Кожен простір тепер може стати полем битви. Причому, це стосується не тільки всіх видів відомих матеріальних просторів, включаючи космічний простір, а й віртуальних просторів і ментальних просторів.

Такі речі як маніпуляція інформацією, експерименти з масовою свідомістю та зміна колективного сприйняття реальності є ключовими аспектами війни п'ятого покоління, які формують її структуру в цілому, але сфери, підпорядковані їм, можуть легко включати найжорстокіші кінетичні дії, включаючи великі масштабні війни та застосування зброї масового ураження.

1.2. Сучасні методи та засоби ведення війн нового покоління

У XXI ст. змінилась і форма ведення війни. Основною формою протистояння між сторонами у класичній (конвенційній) війні є ведення бойових дій із застосуванням зброї і бойової техніки. Вони ведуться відповідно до норм міжнародного права. Для класичних воєн також характерне економічне, дипломатичне, інформаційне протиборство, але домінуюче значення мають оборонні і наступальні операції на полі бою.

Проте з кінця минулого сторіччя спостерігається тенденція до збільшення ролі політичних, економічних, інформаційних методів протиборства у конфлікті. Виникає новий вид ведення війни DIME – конфлікти (Diplomacy – дипломатія, Information – інформація, Armed Forces – збройні сили, Economy – економіка).

Новітня війна – це війна, у якій активно використовуються новітні інформаційні та мережеві технології для досягнення військових цілей. Виникають нові форми воєн: інформаційна війна, мережева війна, кібервійна, психологічна війна.

Початок важко однозначно вказати: окремі інформаційні операції проводилися на всіх етапах людства, систематичне їх ведення почалося з «Холодної війни» – вона характеризується першим найповнішим використанням засобів інформаційної війни.

Інформаційна війна — використання і управління інформацією з метою набуття конкурентноспроможної переваги над супротивником.

Інформаційна війна поєднує:

- збір тактичної інформації;
- забезпечення безпеки власних інформаційних ресурсів;
- поширення пропаганди або дезінформації, щоб деморалізувати військо та населення ворога;
- підлив якості інформації супротивника і попередження можливості збору інформації супротивником [34].

Часто інформаційна війна ведеться у комплексі з кібер- та психологічною війнами. Їх мета широке охоплення цілей шляхом залученням радіоелектронної боротьби та мережевих технологій.

Сьогодні інформація набирає матеріальної форми і володіння нею стає дуже жаданим. Будь-які, цілком «матеріальні», рішення до їх реалізації апробовуються в інформаційній галузі. І результати апробації стають вирішальними.

Мережева війна (Netwar) – ширший феномен, пов'язаний з особливостями

і викликами інформаційної ери та глобалізації. Цей інструмент використовується не тільки у традиційній військовій сфері, а й для впливу на широкі верстви населення на когнітивному рівні.

Головна мета інформаційно-мережевої війни – «це захоплення території, встановлення над нею контролю без використання класичної зброї і, якщо це можливо, без прямої воєнної агресії».

Концепція Мережецентричної війни – мережецентричні бойові дії (Net-Centric Warfare) – це суто військова концепція, що пройшла тривалий шлях від інтелектуальних розробок і мозкових штурмів через експерименти до практичних дій, які вплинули на зміну інфраструктури Пентагону і військову стратегію США.

Інформаційно-мережеві війни здебільшого відбуваються без використання класичних засобів озброєння. Ці конфлікти є логічним наслідком геополітики і ніколи не ведуться прямо. Для початку мережевої операції потрібно створити умови, за яких сторони протиборства будуть зацікавлені в реалізації певного сценарію. При цьому немає єдиного центру ухвалення рішень, а лише певний контекст (намір командира), який підхоплюють та інтерпретують учасники мережі. Немає прямих команд, є певні очікування, що озвучують представники центру мережевих операцій (мозкового центру вироблення концептуальних рішень). Виконавці отримують тільки загальне уявлення про завдання, а головне – їм надають можливість самостійно шукати шляхи найефективнішого його розв'язання залежно від конкретних умов.

Звичайними учасниками таких мереж можуть бути терористи, кримінальні угруповання, громадські організації та соціальні рухи, які використовують децентралізацію та є гнучкими мережевими соціальними структурами.

Прикладом мережевих війн є дії альтерглобалістів, радикальних борців за екологію, азійських тріад, руху «Хезболла», мексиканських запатистів чи сербської організації «Отпор» тощо.

Кібервійна (англ. Cyber-warfare) – комп'ютерне протистояння у просторі

Інтернету. Вона спрямована передусім на дестабілізацію комп'ютерних систем і доступу до інтернету державних установ, фінансових та ділових центрів і створення безладу та хаосу у житті країн, які покладаються на інтернет у повсякденному житті. Міждержавні стосунки і політичне протистояння часто знаходять продовження в інтернеті у вигляді кібервійни: вандалізму, пропаганді, шпигунстві та безпосередніх атаках на комп'ютерні системи та сервери [34].

Американський журнал Економіст (англ. TheEconomist) описує кібервійну як «п'яту галузь війни, після землі, моря, повітря і космосу». Про важливість готовності до ведення військових дій у кіберпросторі свідчить факт створення у США цілого військового підрозділу – Кіберкомандування США.

Психологічна війна (англ. Psychological warfare) – сукупність різних форм, методів і засобів впливу на людину з метою зміни у бажаному напрямку її психологічних характеристик (поглядів, думок, цінностних орієнтацій, настроїв, установок, мотивів, стереотипів поведінки), а також групових норм, масових настроїв, суспільної свідомості в цілому. У Міністерстві оборони США цей термін означає «планове використання пропаганди та інших психологічних дій, що мають на меті вплив на думки, емоції, стосунки, і поведінку ворожих іноземних груп, таким чином, щоб підтримувати досягнення національних завдань». Цей термін тісно пов'язаний з терміном психологічна операція [40].

Оскільки психологічна війна ведеться за допомогою інформації, її варто розглядати як вид інформаційної війни.

Інформаційно-психологічна війна – не потребує легітимації та відповідає найкращим прикладам анонімності. Прихованість і скритність – іманентна характеристика інформаційно-психологічної війни у мирний час. Звідси складність не тільки в упередженні та протидії її проявам, а й у визначенні малих інформаційнопсихологічних впливів.

Латентність, складність у визначенні генезису та у детермінації проявів, відносно низька вартість при значному ефекті, універсальність – все це сприяє тому, що інформаційно-психологічні війни стають найпоширенішим засобом

досягнення цілей у внутрішній та зовнішній політиці [24].

1.3. Особливості гібридної та кібервійн

Гібридна війна та кібервійна - це особливі форми конфліктів, де кожен крок, кожен біт і кожне слово мають потенціал вплинути на подальший розвиток подій. Гібридна війна поєднує в собі військові дії з політичною, економічною та інформаційною стратегією, використовуючи різноманітні методи, щоб досягти своїх цілей

Термін «гібридна війна» виник у 1990-х у рамках дискурсу, започаткованого дослідниками Р. Волкером (1954; США), В. Неметом (1962; США). Набув поширення завдяки праці Ф. Гоффмана (1958; США) «Конфлікт у XXI столітті. Поява гібридних війн» (англ. «Conflict in the XXI century. The emergence of hybrid wars»; 2007).

Окремі засоби гібридної війни здавна застосовували у воєнних конфліктах. Однак одночасне застосування новітніх засобів боротьби (кібертехнологій, соціальних мереж, агресивної пропаганди, економічного тиску, ядерного шантажу та іншого) привносить принципово нову якість щодо усталеного розуміння війни і характеризує гібридну війну як унікальне явище XXI століття [30].

Термін «гібридний» – слово іншомовного походження, в англійській мові звучить аналогічно – «hybrid». Гібридний – той, що поєднує в собі велику кількість елементів, які синтезуються і при цьому можуть давати нові якісні характеристики об'єкта.

Словосполучення «hybrid war» набуло широкого вжитку лише після початку російсько-українського конфлікту. Передувало цьому терміну словосполучення «hybrid warfare», що в перекладі означає «гібридні засоби ведення війни» [30].

На думку фахівців з Національного інституту стратегічних досліджень, саме російсько-українська війна стимулювала світову громадськість до

переосмислення цього феномена та розширення меж самого поняття.

Гібридна війна включає розширення військових дій на цивільний сектор, використовуючи дипломатичні, військові, гуманітарні, економічні, технологічні та інформаційні засоби для досягнення воєнних цілей.

У гібридній війні діє принцип єдиного координаційного центру, що здійснює керівництво звичайними та іррегулярними (пропагандистськими, терористичними, кримінальними) силами. Основним інструментом гібридної війни є ініціювання та підтримання державою-агресором в іншій державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів. При цьому сторона-агресор зазвичай публічно заперечує свою причетність до розв'язаного конфлікту, ретельно маскує його справжній перебіг та ініціаторів.

Проте Ф. Шаурер стверджує, що основна природа війни залишається незмінною - вона є політично мотивованою та має свою логіку і мету: захист власних інтересів та примус супротивника до виконання власної волі. Гібридна війна, за Шаурером, не є ні чимось абсолютно новим, ні ексклюзивно російським явищем.

Важливо відзначити, що термін «гібридна війна» не має чіткого міжнародно-правового визначення. Це означає, що учасники таких конфліктів діють за межами визначених правових рамок і використовують не традиційні, а гібридні методи. Це може дозволяти їм уникати відповідальності перед міжнародною спільнотою, оскільки немає чіткого юридичного стандарту для оцінки таких дій. Власне, саме цим і небезпечна гібридна загроза.

У гібридній війні буває важко визначити суперника, більше того важко вести мову про правові, етичні та моральні засади. Без них організоване насильство веде до деградації локальних спільнот, їх варваризації. Так само стираються кордони війни та сценарії її початку та закінчення. Практично вся європейська політична та військова історія говорить про те, що еліти сприймають початок і закінчення війни як церемонію, певний набір дій. Але у гібридній війні принаймні одна із сторін відчуває брак легітимності. Тоді на допомогу приходять пропаганда або створення маріонеткових урядів. Відтак,

зміна стану з військового на мирний суттєво ускладнюється, а ворожість зростає та поширюється за межі конфлікту.

Якщо ж говорити про особливості гібридної війни, то на думку українського дослідника А.В. Слюсаренка найбільш усталеними в науково-практичних міркуваннях сучасних дослідників є такі особливості гібридної війни:

- вона виступає різновидом асиметричних дій;
- інтегрує військові та невійськові інструменти протистояння й охоплює театр прямого конфлікту, тилову зону, простір міждержавних відносин;
- їй властиві інноваційні технології та засоби мобілізації (кібервійна, інформаційнокомунікаційні технології), хоча розробка нових видів летальної зброї не є обов'язковою;
- важливими суб'єктами протиборства виступають мережеві та поліцентричні форми (структури);
- гібридна війна включає комплекс дій дипломатичного, воєнного, інформаційного, економічного, екологічного характеру тощо;
- надзвичайно широким є комплекс «гібридних» загроз: традиційні воєнні, партизансько-терористичні, інформаційно-психологічні та інші високотехнологічні (наприклад, дії в енергетичній сфері, кібератаки, «кліматична зброя» тощо);
- у гібридних війнах зростає роль сил спеціальних операцій, партизансько-повстанських, терористичних, інших недержавних формувань, включаючи транснаціональну злочинність [18].

Основна мета гібридної війни – не фізичне знищення противника, а його підкорення й використання матеріальних і людських ресурсів програвшої у конфлікті сторони. У класичних війнах, спрямованих на знищення противника, сторони несуть значні людські і матеріальні втрати, що значно зменшує здобутки переможця.

У випадку ж гібридної війни пріоритетне використання невійськових засобів силового впливу дозволяє максимально зберегти матеріальні і людські

ресурси з метою їх подальшого використання у власних цілях.

Одним із прикладів гібридної війни служить ситуація, коли велика військова держава-агресор укладає угоди з недержавними виконавцями, такими як групи місцевого населення та бойовики, і при цьому офіційно відкидає будь-які зв'язки з ними. Російська диверсійна діяльність в Україні навесні 2014 року є відомим прикладом такої гібридної стратегії.

Невеликі групи російських військовослужбовців організовували та координували озброєні загони повстанців із місцевого населення на сході України, уникаючи прямого введення своїх військ через український кордон, що дозволяло Росії обходити міжнародне право.

Захоплення Криму і його входження до складу Російської Федерації було вельми успішною операцією гібридної війни. Ввічливі «зелені чоловічки», озброєні новітньою російською зброєю, створення сприятливого для Кремля інформаційного фону в західних ЗМІ, цілеспрямоване повільне українського сегмента Інтернету дезінформацією, дипломатична клоунада Віталія Чуркіна на засіданні Ради Безпеки ООН - все це складові гібридної війни, кульмінацією якої стало проведення референдуму і прийняття Криму і Севастополя до складу Російської Федерації [30].

Темп дій Росії визначався слабкістю української влади і допущеними раніше помилками. Збройні сили України впродовж років готувалися до війни індустріальної епохи, паралельно здійснюючи демілітаризацію суспільства, позбавляючись від радянського військового спадку. Натомість «гібридна війна» 2014 року виявила не лише всі слабкі сторони української армії та суспільства, а й артикулювала новий виклик світу загалом та державам Східної Європи зокрема. Відсутність відкритого протистояння, використання нових тактик, дезінформації, створення за короткий час атмосфери паніки й загрози, використання живого щита з мирних мешканців продемонстрували безпорадність армії у війні нового типу.

В Україні під загрозою виявились практично усі сфери суспільного життя-економіка, політика, культура пам'яті та інформаційного споживання,

навіть ідентичність. Слабка диверсифікація ринків збуту української продукції, прив'язаність до російського ринку базових секторів вітчизняного господарства, відсутність альтернативних джерел постачання ресурсів – усе це перетворилося на питання національної безпеки. Промисловість, інфраструктура залишаються енерговитратними й малоефективними. Відсутність адекватної інформаційної та культурної політики спричинила культурну окупацію свідомості значної частини громадян. Зусиллями пропаганди була нав'язана штучна проблема дискримінації російськомовного населення, страх перед ефемерною загрозою «бандерівщини». Український інформаційний простір без належного російськомовного й англомовного контенту виявився замкненим, неконкурентним, не готовим донести українську позицію до світової спільноти [18].

Не менш важливим у сучасному світі є стрімкий розвитком комп'ютерних мереж, які стають невід'ємною частиною кібервійни, що у свою чергу є елементом гібридних воєн.

Кібервійна – це поняття нове не лише для України, а й для усього світу. World Wide Web розвивається швидко і стає повноцінною складовою нашого життя. Кілька хакерських атак можуть паралізувати країну – її цифровий документообіг і роботу важливих відомств.

Розглянемо дефініції терміну кібервійна. Так, американський експерт у галузі кібербезпеки Р. Кларк, пропонує таке трактування: «Кібервійна – дії однієї національної держави з проникненням у комп'ютери чи мережі іншої національної держави для досягнення цілей завдання шкоди чи руйнування».

Вітчизняний експерт О. Мережко пропонує таке визначення: «Кібервійна – використання Інтернету та пов'язаних з ним технологічних та інформаційних засобів однією державою з метою заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній, інформаційній безпеці та суверенітету іншої держави».

У межах ООН вперше визначення кібервійни було надано в резолюції Ради Безпеки № 1113 (2011) від 05.03.2011. Відповідно до неї кібервійною

вважається використання комп'ютерів або цифрових засобів із боку уряду або з явним знанням чи схваленням цим урядом проти іншої держави або приватної власності в іншій державі, включаючи навмисний доступ, перехоплення даних або пошкодження цифрової та керованої цифровим методом управління інфраструктури. А також виробництво та поширення пристроїв, які можуть бути використані для підриву внутрішньої активності [34].

Одними з перших спробу узгодити власну термінологію у кіберсфері зробили США та РФ. У 2011 та 2014 році було видано два збірники ключових термінів англійською та російською мовами. Відповідно до останньої редакції кібервійною є найвищий ступінь кіберконфлікту між державами, під час якого держави вчиняють кібератаки проти кіберінфраструктур супротивника як частини військової кампанії. Кібервійна може бути оголошена формально однією (всіма) конфліктуючими сторонами, або не бути оголошеною формально й існувати *de facto*.

Варто також зазначити, що в цьому збірнику є й інший термін – «бойові дії у кіберпросторі» (англ. *Cyber warfare*). Цей термін визначається як кібератаки, що проводяться державами (групами держав, організованими політичними групами) проти кіберінфраструктур і є частиною військової кампанії.

Згідно з порівняльним звітом Швейцарського Департаменту зовнішніх справ у австрійській стратегії кібербезпеки кібервійни належать до актів війни всередині і навколо віртуального простору за допомогою засобів, переважно пов'язаних з інформаційними технологіями. У більш широкому сенсі це передбачає підтримку військових сил у традиційних оперативних просторах, тобто наземному, морському, повітряному та космічному просторах із залученням заходів, вчинених у віртуальному просторі. Загалом цей термін також стосується високотехнологічної війни у вік інформації, заснованої на значній комп'ютеризації, впровадженні електроніки та мереж майже у всіх військових секторах. Також у звіті вказується, що, наприклад, у Бельгії кібервійна визначається як використання кібернетичних можливостей у

достатніх масштабах та протягом певного періоду часу і при високій швидкості з метою досягнення певних цілей або ефектів у або через кіберпростір. Такі дії розглядаються як загроза національним інтересам держави.

Термін «кібервійна» має досить різні тлумачення, проте слід зазначити, що спільними для багатьох дослідників є такі ознаки:

- кібервійна може вестися лише із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій;
- для визначення однієї або сукупності кібератак як кібервійни вони мають досягати певного рівня потужності та інтенсивності;
- атаки під час кібервійни націлені на дані, які підлягають комп'ютерному обробленню чи пересиланню за допомогою комп'ютера;
- у зв'язку з високою складністю організації та ведення кібервійни вона можлива лише за активної участі збройних сил держави, оскільки потребує координації дій. Саме тому в багатьох розвинених країнах у межах оборонних відомств створюються структури з реагування на концентровані кібератаки та навіть ведення кібервійн;
- сучасна кібервійна може передувати або супроводжувати розвиток збройного конфлікту. Вона може бути вчинена в координації з наземними, повітряними чи морськими операціями;
- суб'єктами ведення кібервійни можуть бути лише ті суб'єкти міжнародного права, які мають значний вплив на формування сучасних публічних міжнародних правовідносин, а саме держави, міжнародні міжурядові та деякі неурядові організації;
- кібервійна завжди потребує залучення значних матеріальних і технічних ресурсів, а також високого рівня їх організації з боку суб'єкта, що веде кібер війну;
- такі війни мають спричиняти вимірювальні наслідки;
- шкода, завдана актами кібер війни, має досягти певного високого рівня суспільної небезпеки;
- метою кібервійни є досягнення певних політичних цілей.

Слід зазначити, що існують також й інші характеристики, застосовні до терміну «кібервійна», проте вони є не такими широкоживаними.

Яскравим прикладом сучасної кібервійни є розпочаті кібератаки РФ на системи України, 15 лютого 2022 року, тобто за 9 днів до початку повномасштабного нападу. Тоді DDoS-атак зазнали сайти Міністерства оборони та Збройних Сил України. Були також зафіксовані перебої в роботі веб-сервісів державних «Ощадбанку» і «ПриватБанку».

Також відбувалися спроби зламу українських державних реєстрів, зокрема - Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Міністерство цифрової трансформації України ще на початку війни створило першу в історії України «ІТ-армію», до якої приєдналося понад 200 тисяч волонтерів.

Загалом, українська «ІТ-армія» з 29 серпня до 11 вересня 2022 року паралізувала роботу понад 2400 російських онлайн-ресурсів. Зокрема, сервіси «Газпромбанку», «Московського КредитБанку» та «Совкомбанку». Крім того, кібератаки українських хакерів тимчасово вивела з ладу великі пропагандистські російські медіа – Rambler, «Газета.Ru», МК.

Також айтішники попіклувалися, щоб на центральних телеканалах Криму школярі та студенти отримали привітання з 1 вересня від президента України.

На допомогу українському спротиву проти агресора пішов уесь цивілізований світ. Яскравим прикладом світової підтримки є перехід на сторону українських захисників міжнародної мережі хактивістів Anonymus, яка оголосила війну російській владі у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії до України.

Ще на початку російського вторгнення хакери заблокували роботу пропагандистського сайту Russia Today, зламали сайт Міноборони Росії і злили базу даних, яка містила телефони, адреси електронної пошти та імена співробітників. Крім того, вони публікували низку звернень до уряду РФ, у

яких повідомляли про свої чергові кібератаки на країну-терориста [35].

Отже, кібер простір все частіше стає невідемним простором для розгорданих війн нового покоління та доповненням до класичних площин ведення бойових дій. Російські хакери загрожують не лише Україні, але і усьому цивілізованому світу. У той же час, наша країна має на своєму боці досить впливових союзників. Тому дії, які відбуваються на світовій кіберарені сьогодні можна без перебільшення називати першою світовою кібервійною.

1.4. Інформаційна війна: вплив засобів масової інформації та соцмереж

У наш час спостерігається глобальна експансія інформаційної культури та ідеології, яка поширюється через телекомунікаційні мережі, Інтернет і засоби масової інформації. У зв'язку з цим багато країн вживають спеціальних заходів для захисту своїх громадян, культурних та духовних цінностей від зовнішнього впливу інформації.

Оскільки необхідно забезпечити захист національних інформаційних ресурсів та збереження конфіденційності інформаційного обміну, це може призводити до політичних та економічних конфліктів між державами, а також до виникнення нових криз у міжнародних відносинах.

На основі світового досвіду можна визначити, що сучасні стратегії домінування не так сильно ґрунтуються на прямій агресії. Останнім часом в науці відзначається зростання інтересу до вивчення непрямих форм конфліктів. Особлива увага приділяється аналізу інформаційних воєн і їх ролі в сучасних стратегіях боротьби.

Термін «інформаційна війна» вперше вжив Томас Рона в звіті «Системи зброї й інформаційна війна», підготовленому ним у 1976 році. Він наголошував, що інформаційна інфраструктура є головним аспектом американської економіки, водночас вона стає і вразливою ціллю як у воєнний, так і в мирний час [23].

Згодом це поняття стало активно вживатися в пресі, здебільшого після

проведення в 1991 році операції «Буря в пустелі». Наразі поняття «інформаційна війна» визначається по-різному. Це пов'язано з багатозначністю терміну «information warfare», що породило купу трактувань при його перекладах. Даний термін може тлумачитися як «інформаційна війна», «інформаційне протиборство», «інформаційно-психологічна війна».

Для прикладу, інформаційна війна визначається як інформаційна діяльність, що вживається політичним утворенням (наприклад державою) для ослаблення, знищення іншого політичного утворення; як інформаційна боротьба між учасниками змагання; інформаційний військовий конфлікт між двома масовими ворогами, наприклад арміями тощо [25].

З психологічного погляду, інформаційна війна може бути визначена як таємний вплив інформації на особисту, групову і масову свідомість. Цей вплив досягається за допомогою методів пропаганди, дезінформації і маніпуляції, спрямованих на формування нових поглядів на соціально-політичну організацію суспільства. Мета полягає в зміні цінностей, орієнтацій та базових установок особистості.

У серпні 1995 року Національним Інститутом Оборони США була опублікована робота Мартіна Лібікі – одного із провідних теоретиків у сфері інформаційних війн, у ній автор виділив 7 основних форм інформаційної війни:

командно-управлінська форма інформаційної війни – спрямована на канали зв'язку між командуванням і підлеглими з метою позбавити останніх управління й координації зверху;

розвідувальна – полягає в зборі та захисті військово значимої інформації;

психологічна – інформаційна обробка населення – це своєрідне «промивання мізків»;

хакерська – передбачає певні дії, які призводять до збоїв в роботі зв'язку. Зброєю в даному виді війни виступають комп'ютерні віруси.

Економічна форма інформаційної війни визначається інформаційною блокадою й інформаційним імперіалізмом. Вчений Лібікі розглядає два види

цієї війни – інформаційна блокада (направлення проти США) й інформаційний імперіалізм (метод самих США).

Під блокадою розуміється, передусім, перекриття каналів комерції (за аналогією із заборонаю «фізичної» торгівлі).

Злом банківської мережі в дану категорію не входить (це категорія хакерської війни). Інформаційний імперіалізм – частина загальної політики економічного імперіалізму.

Електронна – передбачає виведення з ладу електронних засобів зв'язку: комп'ютерних мереж, стільникових веж, радіовузлів тощо.

Поле дії інформаційних воєн виявляється досить широким і охоплює наступні області:

- інфраструктуру основних систем життєзабезпечення держави;
- телекомунікаційні, транспортні мережі, електростанції, банківські системи тощо;
- промислове шпигунство – розкрадання патентованої інформації, перекручування чи знищення особливо важливих даних, послуг, збір інформації розвідувального характеру про конкурентів тощо;
- злам і використання особистих паролів VIP-персон, ідентифікаційних номерів, банківських рахунків, даних конфіденційного плану, створення і продукування дезінформації;
- електронне втручання в процеси командування та управління військовими об'єктами і системами, «штабна війна», виведення з ладу мереж військових комунікацій;
- всесвітня комп'ютерна мережа Інтернет, у якій, за деякими оцінками, – діють 150.000 військових комп'ютерів, і 95% військових ліній зв'язку проходять по відкритих телефонних лініях [23].

Варто зазначити, який би сенс в поняття «інформаційна війна» не вкладався, воно народилося в середовищі військових і позначає, перш за все, жорстку, рішучу й головне – небезпечну діяльність, яку можна порівняти з реальними бойовими діями. Військові експерти, сформулювали доктрину

інформаційної війни, чітко уявляють собі окремі її грані: це штабна війна, електронна війна, психотропна війна, інформаційно-психологічна війна, кібернетична війна тощо. Відповідно до класифікації, інформаційні війни є війнами сьомого покоління. Їх поява стала наслідком наступних чинників: розвиток засобів обчислювальної техніки і комунікації; розвиток прикладної психології у сфері вивчення поведінки людей та управління їх мотиваціями; глобалізація та масштабна інформатизація суспільства [23].

Серед багатьох їх різновидів під час ведення інформаційної війни—ключовим є інформаційний, над ефективність якого забезпечують:

- активне впровадження у фахову діяльність і повсякденне життя людей електронних інфо-комунікаційних систем, соціальних мереж, мобільних пристроїв тощо;

- інтеграція у життя й виникнення стійкої залежності сучасної людини від інформаційно-телекомунікаційних, мережевих, мобільних засобів тощо, які стають основним джерелом інформації, а, отже, формують думку, світогляд та поведінку громадськості. Ефективність інформаційних впливів під час ведення інформаційних війн визначається передусім умінням використовувати саму інформацію [23].

За інтенсивністю, масштабами та засобами, що використовуються, можна вирізнити такі види інформаційного протистояння: інформаційна експансія, інформаційна агресія та інформаційна війна.

Інформаційна експансія – діяльність із досягнення національних інтересів методом безконфліктного проникнення в інформаційну сферу з метою поступової, планової, непомітної для суспільства зміни системи соціальних відносин за зразком системи джерела експансії:

- витіснення положень національної ідеології та національної системи цінностей і заміщення їх власними цінностями та ідеологічними настановами;

- збільшення ступеня свого впливу та присутності, введення контролю над стратегічними інформаційними ресурсами;

- інформаційно-телекомунікаційною структурою і національними ЗМІ;

- нарощування присутності власних ЗМІ в інформаційній сфері об'єкта проникнення тощо [25].

Інформаційна агресія – дії, спрямовані на завдання супротивникові конкретного, відчутного збитку в окремих сферах його діяльності.

Вирізняють такі ознаки інформаційної агресії:

- обмежене й локальне за своїми масштабами застосування сили;
- контрольоване, дозоване завдання шкоди;
- вилучення із засобів інформаційного впливу найнебезпечніших видів, що не дають змоги надійно контролювати розміри шкоди інформаційної зброї;
- обмеження розмірів простору, кількості об'єктів, інформаційної інфраструктури та соціальних груп, що піддаються ураженню інформаційним впливом (агресія зачіпає не весь інформаційно-психологічний простір держави-жертви, а тільки його частину), обмеження цілей і час (зазвичай агресія припиняється після цілковитого досягнення агресором усіх поставлених конкретних намірів і зрідка набуває затяжного характеру), а також за залученими силами і засобами; природна релаксація ефекту від агресивного інформаційного впливу після припинення активності джерела агресії [25].

Можемо погодитися із науковцем Г. Почепцовим, котрий інформаційну війну визначає як комплексний відкритий чи прихований цілеспрямований інформаційний вплив однієї сторони, чи взаємний вплив обох сторін одна на іншу, що охоплює систему методів та засобів впливу на людей, їхню психіку, поведінку тощо [25].

Сформована в індивідуальній і суспільній свідомості реальність схильна до зовнішнього впливу. Особливістю впливу на інформаційні потоки сьогодні є те, що воно здійснюється цілеспрямовано. Сформований інформаційний простір стає ареною інформаційного протиборства, де метою є знання, свідомість (від лат. «conscientia») суб'єкта, що підтверджує адекватність застосування концепції консцієнтальної війни при аналізі війни інформаційної.

Консцієнтальна війна – війна психологічна за формою, цивілізаційна по змісту та інформаційна за засобами, в якій об'єктом руйнування і перетворення

є свідомість і ціннісні установки населення противника.

Очевидність зв'язку ціннісних установок людини з культурою його народу вказує на той факт, що об'єктом руйнування в консцієнтальній війні є духовна єдність нації, культурна оболонка супротивника, культурна ідентичність. Консцієнтальна війна пов'язана із захопленням, зломом і зміною свідомості об'єкта агресії. Вона має форму зсуву ціннісних орієнтирів, а закінчується поразкою свідомості противника, знищенням його здатності до самоідентифікації та самовизначення, підбиттям до прийняття реальності нового буття, а в підсумку – приведенням країни в стан дезорієнтації. Консцієнтальна зброя: вражає і руйнує свідомість шляхом дезінтеграції і примітивізації інформаційно-комунікативного середовища, в якій «живе» свідомість; поширення по різних телекомунікаційних каналах, порушують роботу останнього; руйнування способів і форм ідентифікації, що призводить до втрати ідентичності, а також знищення системи цінностей, замінних з подальшим культурним перевербуванням; позбавлення противника здатності ставити глобальні й стратегічні цілі тощо.

«Екранна» культура стає новим театром військових дій у цій психологічній війні. Демонстроване на телевізійному екрані являє собою особливий «ангажований» дискурс, який оперує інформаційно-віртуальними об'єктами, а тому не тільки сама інформація, а й її обговорення, реакція на неї належать тому, хто «спостерігає». Таким чином, інформаційна війна є «найбільш інтелектуальним варіантом військового протиборства, оскільки і суб'єкт, і об'єкт впливу тут є людським розумом. Якщо звичайна війна націлена на тіло людини, то інформаційна або смислова – на його розум» [24, с. 62].

Інформаційний компонент соціо-системи надзвичайно вразливий і важливий, оскільки інформація – це не тільки «передане», а й те, що представляє «інформаційне ядро» будь-якої системи, то, що змінює індивідуальне і масову свідомість, призводить до зміни останньої або її трансформації. Саме тому в постіндустріальному медійному світі держави зацікавлені в створенні і захисті вигідного для себе інформаційного

середовища. Інформаційна війна, по суті, тотальна в тому сенсі, що дійсно є війною не армії та військових, а націй, вимагає мобілізації всіх ресурсів держави, і ведеться в глобальному інформаційному просторі, використовуючи найбільш руйнівні види зброї – слово й інформацію.

Крім того, інформаційна війна універсальна, оскільки, по-перше, вона може вестись у всіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній, військовій, духовній. По-друге, вона самодостатня і може як обходитися без традиційних засобів і способів збройної боротьби, так і поєднувати їх з іншими видами бойових дій. Інформаційна війна має чітку структуру. Вона розгортається в інформаційному просторі – просторі епістемологічного, психологосмислового, в якому інформаційні технології породжують, передають і зберігають смисли, що володіють потенціалом, що здатен трансформувати дійсність. Зрозвитком інформаційної цивілізації вони стають основними продуктивними силами, що створюють інформацію та знання, тобто ті смисли, які і є об'єктами агресії в інформаційній війні, одночасно представляючи і «найбільшу небезпеку як нового знаряддя атаки».

Успішність ведення інформаційної війни залежить від досягнення трьох основних цілей:

- контролю інформаційного простору і забезпечення захисту власної інформації;
- забезпечення наступальних інформаційних дій; оптимізації загальної ефективності дій збройних сил [23].

Методи інформаційної війни надзвичайно різноманітні: дезінформація, пропаганда, наклеп, брехня, приховування суттєвої інформації, зміщення понять, відволікання уваги, інформаційне табу тощо. В інформаційному світі людина, суспільство і держава можуть розглядатися як інформаційні самоосвітні системи, і завдання противника – ефективно перепрограмування, перекодування останніх з попередніми приведенням їх у стан хаосу шляхом руйнування їх «ядерної» інформації. Тому основною проблемою інформаційної війни стає захист знання. Людина, суспільство, держава стають учасниками

інформаційних воєн, що пов'язане з погрозами, збитками, ризиками. Від їх нейтралізації (або хоча б мінімізації) залежить перемога або поразка.

Еволюція методів ведення інформаційної війни свідчить про зміну поколінь інформаційного протиборства: від першого покоління, більш орієнтованого на дезінтеграцію систем управління і проведенню як забезпечення дій традиційних сил і засобів, до стратегічного інформаційного протиборства другого покоління, заснованому на скоординованих інформаційних операціях, які приводять у результаті до неможливості застосування сили. Але сьогодні операції на основі ефектів – «швидких вирішальних дій» представляють собою третє покоління методів інформаційної війни.

Вони розроблені як об'єднуючі передові концепції високоточного удару, домінуючий маневр і інформаційні операції по всьому бойовому простору, даючи можливість створити ефекти і викликати зміни в поведінці противника. Їх основою стає мережеве протиборство, яке включає одночасні дії в фізичному, інформаційному і «психолого», епістемологічному просторі противника. Це нова філософія війни, що дає можливість отримати бажаний стратегічний результат («ефект») через застосування повного діапазону військових і невійськових заходів на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях.

Оскільки результатами інформаційної війни стають створення атмосфери бездуховності, аморальності, політичної нестабільності, економічного хаосу, приведення країни противника в некерований стан дезорієнтації, остільки нинішнє інформаційної війни вимагає не тільки осмислення нового досвіду, а й генерування нових теорій, спрямованих на захист власного інформаційного простору. Інтелектуальна, смислова природа інформаційної війни буде сприяти збільшенню «кількості критичних областей, в яких буде спостерігатися перевищення необхідності швидкості прийняття рішень над гранично можливою швидкістю реакції людини».

Отже, будуть рости і руйнівні можливості інформаційних воєн, а також

вимоги до забезпечення інформаційної безпеки держави, підвищення компетентності фахівців інформаційної боротьби в сфері інформаційно-технічної війни, а також захисту свідомості громадян держави, що є пріоритетним при веденні інформаційно-психологічного протиборства.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ВІЙН НОВОГО ПОКОЛІННЯ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН СУЧАСНОСТІ

2.1. Трансформація міжнародної безпеки сучасності

У сучасному світі, в широкому сенсі, міжнародна безпека складається з комплексу політичних, економічних, екологічних, інформаційних, гуманітарних та інших аспектів. Міжнародна безпека у вузькому розумінні складається тільки з її воєнно-політичних аспектів. Залежно від масштабів виміру розрізняють національний, регіональний і глобальний рівні міжнародної безпеки. Така типологія пов'язана з найважливішими просторовими категоріями геополітичної теорії, до яких належать державна територія, геостратегічний регіон, геополітичний регіон і світовий геополітичний простір.

В традиційних визначеннях відзначено міжнародний контекст безпеки окремих держав і силові методи її забезпечення. Як зазначено у *Dictionnaire Diplomatique*, який видає Міжнародна дипломатична академія в Парижі, написано: «Ідея міжнародної безпеки виражає притаманне кожному народу, кожній державі прагнення бути застрахованим на випадок агресії і базується на володінні державою гарантіями того, що вона не буде атакована, а у разі нападу, що отримає негайну та ефективну допомогу зі сторони інших держав» [4].

Найбільш класичними визначеннями міжнародної безпеки сьогодні є наступні: міжнародна безпека – це:

- система міжнародних відносин, що базується на дотриманні всіма державами загально визнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та суперечок між ними за допомогою сили або погрози силою;

- система міжнародних відносин, базована на дотриманні всіма державами загально визнаних принципів та норм міжнародного права, що

виключає вирішення спорів між ними за допомогою сили чи її погрозою;

- система міжнародних договорів та угод, що забезпечує збереження миру на основі визнання суверенітету, недоторканності кордонів та територіальної цілісності держав, відмови від застосування сили або її погрози у вирішенні міжнародних суперечок [23].

За останій час тривожними сигналами зміни системи регіональної європейської та міжнародної безпеки на початку XXI ст. стали недостатньо рішучі дії глобальної спільноти та провідних світових акторів щодо агресивної політики РФ у Придністров'ї, Грузії у 2008 році, анексії Криму у 2014 році, посилення авторитаризму в Білорусі, численні дезінформаційні кампанії в США і ЄС, зокрема в балтійських державах як колишній радянській сфері впливу. Ці події значною мірою стали передумовами російсько-української війни.

Широкомасштабна агресія кремля проти України стала найсерйознішим викликом для системи міжнародної і регіональної безпеки з часів Другої світової війни. Ця війна продемонструвала неспроможність безпекових інститутів, створених понад 70 років тому, і знову порушила питання ролі міжнародних організацій та суверенних держав у підтриманні миру. При цьому без чіткого розуміння залишаються відносини по лінії Україна-НАТО та варіанти майбутньої мирної угоди, що вплинуть на європейський та світовий лад.

Російська агресія проти України спричинила негативну реакцію багатьох провідних міжнародних організацій. РФ було позбавлено статусу постійного спостерігача в Організації американських держав (ОАД). Також Росію було офіційно виключено з Ради Європи після 26 років членства. У відповідь на військовий напад на Україну наднаціональне утворення призупинило представництво РФ 25 лютого 2022 року, а 15 березня Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) рекомендувала виключити Росію зі складу організації. ЄС запровадив численні санкції проти кремля. Шостий пакет включав відключення «Сбербанку» від SWIFT, а також поступове нафтове ембарго. Негативною

також стала реакція Організації Об'єднаних Націй. На початку квітня 2022 року Генеральна Асамблея виключила РФ з Ради ООН з прав людини на тлі оприлюднення доказів насильства й варварських злочинів, які Російські військові вчиняють в Україні. Під час засідання Ради Безпеки постійна представниця США при ООН Лінда Томас-Грінфілд підкреслила, що РФ «не має посідати авторитетне місце в органі, єдиною метою якого є дотримання прав людини», і зазначила, що членство Москви є не тільки виявом лицемірства, а й створює небезпеку, адже Москва використовує Раду як платформу для поширення дезінформації [50].

Росія програла вибори чотирьох комітетів ООН (Комітету з питань неурядових організацій, Виконавчої ради ООН-Жінки, Виконавчої ради ЮНІСЕФ і Постійного форуму з питань корінних народів), при цьому один із них – Україні. Ці події розглядаються як ізоляція РФ на глобальній арені, зокрема, британський дипломат Джеймс Роско зазначив, що росія зазнає подальшої ізоляції в ООН і опуститься до статусу парії через військову агресію проти нашої держави [50].

Прорахунки політики щодо РФ визнаються на найвищому рівні керівництва ООН. Так, Генеральний секретар Антоніу Гутерреш відвідав Київ у квітні 2022 році й визнав, що Рада Безпеки не впоралася з нападом Росії на Україну [50]. Показово, що під час візиту очільника цієї глобальної організації РФ завдала кілька ракетних ударів по центральній частині Києва.

Що стосується Північноатлантичного альянсу, то, власне, питання вступу України до НАТО стало одним із приводів збройної агресії РФ. Організація підкреслює, що суверенна й незалежна Україна має першорядне значення для євроатлантичної безпеки, а партнерство між Києвом і НАТО стало одним із пріоритетів для Альянсу. Держави-члени блоку не визнають протиправну анексію Криму росією, а також засуджують її агресивні дії на сході України, зокрема визнання ОРДЛО як незалежних республік і дестабілізацію ситуації в Чорноморському регіоні [50].

ОБСЄ довгий час була однією з міжнародних організацій, найбільш

залучених до врегулювання російсько-української війни. Її представники входили до складу Тресторонньої контактної групи (ТКГ) з мирного врегулювання ситуації на сході України, починаючи з 2014 року, проте значних успіхів щодо припинення воєнних дій цей формат не продемонстрував, а 24 квітня 2022 року російські окупанти захопили в полон членів Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Донецьку та Луганську. Через декілька днів ОБСЄ прийняла рішення закрити СММ в Україні через відсутність консенсусу в Постійній раді ОБСЄ щодо продовження мандату.

У контексті подальшої зміни архітектури міжнародної безпеки варто також згадати таку провідну групу, як БРІКС, куди входять держави, більшість яких достатньо прохолодно сприймає так зване західне домінування у світі. РФ намагається використати партнерів по БРІКС для обходу економічних санкцій, зокрема при продажі енергоносіїв: частина покупців нафти намагається реалізувати це приховано, побоюючись можливих репутаційних проблем та санкцій із боку США, а російські танкери таємно транспортують значні обсяги нафти до Індії та КНР.

Окрім того, варто згадати також фактичну непідтримку офіційними Делі та Пекіном проукраїнських резолюцій у ГА ООН. Це свідчить про продовження глобального геополітичного й геоекономічного протистояння між різними полюсами світової арени.

Говорячи про подальшу долю та реформи системи міжнародної безпеки, насамперед варто звернути увагу на перспективи реформування провідної організації, покликаної гарантувати мир – Організації Об'єднаних Націй. Реформа ООН є нагальним питанням безпекового порядку денного, особливо після збройної агресії РФ проти України. Дискусії навколо цього питання точилися вже давно, зокрема щодо ролі Ради Безпеки ООН, яка недостатньо рівно представляє всі регіони й центри сили світової арени. Непостійні держави-члени Радбезу часто виконують радше «бюрократичні» ролі [50].

Ефективність РБ ООН вкотре поставили під сумнів після того, як цей орган не зміг попередити російську агресію проти України. 26 лютого 2022

року, через два дні після початку вторгнення, Рада Безпеки зібралася, щоб обговорити резолюцію із закликом до РФ припинити атаку, але Росія наклала вето на цю ініціативу.

Дедалі частіше лунали твердження, що Радбез паралізований, і навіть сам Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш висловлював прикрість із приводу його прорахунків. Володимир Зеленський у своїх промовах зазначав, що Росія перетворила «право вето на право вбивати». Про це свідчить те, що з 2011 року РФ 15 разів використовувала право вето під час голосування проти свого союзника Сирії [50].

А також право вето фактично означає, що Росію ніколи не зможуть позбавити місця в Радбезі, адже Стаття 6 Статуту ООН дозволяє Генеральній Асамблеї виключити державу-члена тільки за рекомендацією РБ. Експерт Бертран Баді порівнює Організацію Об'єднаних Націй із «холестерином»: є плюси, зокрема втому, що ООН надає гуманітарну допомогу та рятує життя, але наявні й мінуси – Рада Безпеки [50].

Нині стає очевидним те, що система міжнародної безпеки перебуває в стані кризи. Односторонній світовий лад – одні правила для слабких, інші правила для сильних – зрештою, не є стійким правовим порядком. Війна Росії в Україні характеризується як найбільше розчарування й повна неадекватність інститутів міжнародної безпеки, створених після Другої світової. Верховний представник ЄС із зовнішньої політики Жозеп Боррель зазначив: «Якщо сильна країна могла б силою нав'язати сусіду, який не загрожує їй, все, що вона хоче, вдаючися до військових злочинів, роблячи Маріуполь «європейським Алеппо», а Україну другою Сирією, тоді весь світ у небезпеці»[12].

Варварська війна Росії стала тривожним сигналом для цивілізованого світу і рушійним механізмом до створення нової архітектури безпеки та посилення міжнародного миротворчого законодавства для захисту демократії від терору.

2.2. Вплив сучасних воєн на гуманітарні кризи та гуманітарну допомогу

Війна породжує широке коло гуманітарних проблем, і те яким чином вирішуються ці проблеми, також стає показником рівня культури, досягнутого суспільством.

Морально-етичні контексти дії і цивільних, і військових, як у зоні ведення бойових дій, так і на інших територіях країни, що зазнала військової агресії, стають вагомим фактором, що обумовлює шанси країни на перемогу. Недодержання принципу гуманізму, як під час бойових дій, так і у повсякденних практиках, порушення норм загальнолюдської моралі та міжнародного гуманітарного права, злочини проти людяності, – все це може постати як поодинокі випадки, які суспільство засуджує та яким дає відсіч, а може перетворитися поступово й на норму, яка спотворить суспільство, лишаючи його права називатися цивілізованим.

Одним із ключових соціально-гуманітарних аспектів є захист цивільного населення від наслідків війни. Це охоплює заходи для запобігання гуманітарної кризи, допомоги біженцям та переселенцям, а також забезпечення доступу до гуманітарної та медичної допомоги.

Етичні аспекти війн нового покоління ставлять під сумнів використання певних методів ведення війни, зокрема, кібератак, хімічних засобів та нападів на цивільних громадян. Правила міжнародного гуманітарного права та моральні норми стають об'єктом розгляду у контексті етичності військових дій.

Щорічно безпосередньо в результаті бойових дій, від ножових ран, куль, бомб і наземних мін гинуть тисячі дітей. Проте демографічні наслідки міжнародних конфліктів не обмежуються вбитими, пораненими і загиблими під час бойових дій. Значно більше людей вмирає від недоїдання і хвороб, викликаних або посиленіх воєнним насильством. Перебої з постачаннями продовольства, знищення продовольчих культур і сільськогосподарської інфраструктури, роз'єднання сімей, переміщення населення, недієздатність програм і знищення структур охорони здоров'я, систем водопостачання і

санітарії – все це болісно позначається на становищі населення. Погіршення матеріальних умов життя населення під час конфлікту має як поточний, так і довготерміновий характер. Йдеться перш за все про знищення в результаті військових дій житла та іншого майна громадян [47].

Майнове розшарування суспільства, прискорене розмивання середніх прошарків підсилюють соціальну напруженість, сприяють збільшенню міграційних потоків, призводять до дестабілізації суспільства. Відчутними стають віддалені демографічні наслідки, викликані погіршенням умов відтворення населення під час війни у перші повоєнні роки (міграція, скорочення народжуваності, підвищення дитячої смертності, зниження життєздатності нащадків, погіршення здоров'я жінок, скорочення кількості чоловічого населення). Вони виявляються у вигляді слабко затухаючих хвиль дефіциту певних вікових груп у статеві-віковій структурі населення. Практично кожне збройне протиборство завжди викликає або підсилює потоки міграції і переміщення населення. Структура цих потоків вельми різноманітна. Тут і вимушені переселенці, що рятуються від конфлікту або залишаються у своїй країні, і біженці, які перетинають національні кордони, і евакуйовані, і переміщені противником особи. Від масових переміщень населення найбільше страждає Африка і Азія, проте саме це явище і його наслідки не оминули жодного регіону. Нестабільність системи міжнародної безпеки характеризується динамікою зростання кількості біженців [47].

Нелегальна міграція є складовою транснаціональної організованої злочинності. Зростання масштабів незаконної міграції прямо пов'язане із загрозою національній безпеці держави. Ця проблема вже давно набула загальносвітового масштабу. Майже кожний конфлікт спричиняє великі міграційні потоки, що, у свою чергу, створює умови виникнення нових проблем, а в деяких випадках – серйозних соціальних і політичних потрясінь у країнах і цілих регіонах планети. Міжнародні конфлікти призводять до скорочення народжуваності населення. Якщо сумарний коефіцієнт народжуваності наближається до гранично-критичного значення 2,14-2,15, то за

таких показників відсутня проста заміна населення, що загрожує його відтворенню. Це, безумовно, позначиться на сталому розвитку і національній безпеці держав [47].

Війни і воєнні конфлікти у всіх їх проявах (перемогах і поразках) не тільки погіршують здоров'я людей, але й спотворюють їх психологію, впливають на духовний стан. Духовна шкода від збройного насильства, не залежно від його масштабів і форм, полягає в тому, що воно призводить до дегуманізації особи. Жертви насильства перебувають під впливом негативних відчуттів і емоцій: приниження людської гідності в результаті фізичного примушення; формування стійких страхів, фрустрацій та інших проявів невротів, викликаних загрозою для життя людини; горе, страждання, які пов'язані зі смертю близьких, їх хворобами, травмами; ненависть, недовіра, почуття помсти щодо тих, хто є джерелом насильства.

У чеченській війні були знищені майже всі музеї і пам'ятники, архіви і бібліотеки, театри і студії, багато цінних творів живопису, майже всі школи і ВНЗ. Була порушена свята традиція російської армії: вживати спеціальних заходів щодо порятунку культурних цінностей у зоні воєнних дій.

Після перемоги талібів над "Північним альянсом" в Афганістані були серйозно пошкоджені багатометрові статуї Будди, яким уже понад 2 тис. років. Перемога сил коаліції в Іраку в 2003 р. призвела до тимчасової відсутності влади, хаосу і спалаху злочинності, внаслідок чого сталося майже повне розграбування коштовностей і музейних цінностей з царських палаців Саддама Хусейна, які належали стародавній вавілонській культурі. Всього в Іраку було викрадено 176 тис. предметів культури, зокрема з музеїв – 84 тис. 249 експонатів [47].

У контексті будь-яких воєнних конфліктів владою скоюються чисельні порушення у сфері міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, багато з яких прирівнюються до воєнних злочинів та злочинів проти людяності, включаючи умисні вбивства, як цивільних осіб, так і військовополонених.

Гуманітарна допомога й цивільний захист належать до напрямів зовнішньополітичної діяльності Європейського Союзу. Допомога спрямовується через 200+ міжнародних і місцевих партнерських організацій та агентств і підтримується тисячами європейських волонтерів. Це робить ЄС одним із найпотужніших донорів гуманітарної допомоги у світі. На міжнародній арені Союз підтримує й пропагує свої цінності та інтереси й сприяє миру, безпеці, сталому розвитку і взаємній повазі між народами. Збереження життя, запобігання та полегшення людських страждань, збереження честі й гідності населення, яке постраждало від стихійних лих та техногенних криз.

Уся діяльність ЄС та країн-членів у сфері надання гуманітарної допомоги здійснюється відповідно до норм міжнародного гуманітарного права і його базових принципів: гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності. Операції з надання допомоги ЄС керуються такими додатковими принципами: координації, узгодженості й взаємодоповнюваності між задіяними учасниками; якості, ефективності та підзвітності; різноманітності партнерських відносин. Низка нормативно-правових документів регулює гуманітарну діяльність ЄС щодо збереження життя людей під час надзвичайних ситуацій, подолання їхніх негайних негативних наслідків; надання необхідної допомоги постраждалим від довготривалих криз, особливо там, де уряди виявляються неспроможними допомогти; боротьби з наслідками переселення населення; забезпечення готовності до ризиків стихійних лих і використання відповідного швидкого раннього попередження й системи втручання тощо.

Із 1992 року ЄС надавав допомогу потерпілим після численних катастроф по всьому світу, зокрема жертвам війни в Югославії, геноциду в Руанді, громадянської війни в Судані; постраждалим від стихійних лих у Тихоокеанському регіоні, Західній Африці, на Балканах тощо. Сьогодні Україна також є реципієнтом гуманітарної допомоги ЄС.

Через несподіване широкомасштабне вторгнення Росії та прорив фронту

на багатьох ділянках одночасно величезний відсоток населення України залишився на непідконтрольній або недоступній (через інтенсивні бойові дії) території. Це одразу спричинило гуманітарну кризу в країні, яку важко було контролювати. Гостроту гуманітарних потреб потенційно посилює низка чинників, зокрема:

- гуманітарний доступ та логістичні обмеження через загострення вже існуючих проблем, у т. ч. забезпечення безпечного доступу і для міжнародних гуманітарних організацій;

- численні екологічні ризики (обстріли або пожежі призводять до викиду небезпечних матеріалів, токсичного диму або хімічних речовин);

- ризики, пов'язані з мінами та вибухонебезпечними залишками війни;

- погодні умови, у т. ч. суворі зимові умови. Потреби допомоги стрімко зростають, особливо в районах, де тривають бойові дії.

Від початку повномасштабної війни в Україні гуманітарні потреби населення продовжують стрімко зростати. Мільйони людей по всій країні пережили місяці інтенсивних бойових дій без належного доступу до їжі, води, охорони здоров'я, освіти, захисту та інших основних послуг. Масове руйнування цивільної інфраструктури залишило сотні тисяч українців без домівок і засобів до існування. Зараз дуже багато людей живуть у зруйнованих будинках або в будівлях, які не пристосовані для захисту від холодної пори року, коли мінусова температура може бути небезпечною для життя. Війна в Україні не має ознак закінчення, тож продовжують зростати і гуманітарні потреби по всій країні, особливо на Сході країни. Потреби також зберігаються серед переміщених осіб, які зараз шукають притулку в західних і центральних регіонах України. Часте використання вибухової зброї в населених пунктах, включаючи обстріли з важкої артилерії та ракет, а також ракетні та повітряні удари, призвели до загибелі, поранень або каліцтв сотень мирних жителів міст та сіл. Мільйони людей, які були переселені протягом перших місяців війни, тепер намагаються повернутися назад, хоча багато хто немає іншого виходу як залишитися далеко від своїх домівок, оскільки їхнє житло непридатне для

використання. Лише з травня по липень 2022 року понад 5,5 млн людей, які були внутрішньо переміщеними особами по всій Україні, повернулися до своїх домівок, переважно в Київ, східні і північні частини країни. Однак динаміка переміщення плавна, і майже 60 % тих, хто повернувся додому, не почувають себе в безпеці через постійні ракетні обстріли.

Водночас тисячі людей продовжують виїжджати з районів, де тривають бойові дії. Війна серйозно вплинула на сільське господарство в Україні, залишивши тисячі фермерів без доходу та загостривши продовольчу безпеку серед уразливих груп населення. За даними Всесвітньої продовольчої програми, 20 % жителів України споживають недостатньо їжі [24]. Ситуація особливо тривожна у східній та південній частинах країни, де кожна друга сім'я стикається з труднощами з продовольством. Окрім того, майже 40 % сімей, які зараз переважно очолюють жінки, у постраждалих від війни регіонах не мають продовольчої забезпеченості та потребують підтримки для задоволення дієтичних потреб, особливо вагітних і годуючих жінок, дітей. Люди з хронічними захворюваннями або інвалідністю також стикаються з дедалі більшими проблемами. Війна завдає величезної психологічної травми людям, які бачили вбитих, поранених своїх близьких, руйнування їхніх домівок і міст. Цілим сім'ям доводиться переживати втрату, горе, тривогу, страх, не знати про місцеперебування близьких людей, залишати домівки та школи, бути свідками насильства та ізоляції.

Масштабне руйнування цивільної інфраструктури надзвичайно ускладнило життя мільйонів людей і серйозно порушило роботу основних послуг, зокрема охорони здоров'я. Понад 70 % усіх атак на заклади охорони здоров'я у світі 2022 року – 434 із 615 зафіксованих – сталися в Україні. Ці атаки знищили медичні служби в той час, коли люди цього найбільше потребували.

Отже, уже зараз фіксується суттєве обмеження доступу до медичних послуг, основних ліків і ринкових товарів, обмеження на пересування через військові дії та комендантську годину. Під час наближення холодної пори року

руйнування будинків і відсутність доступу до палива чи електроенергії через пошкоджену інфраструктуру може стати питанням життя чи смерті, якщо люди не зможуть обігріти свої домівки. За даними уряду України, від початку війни в країні було пошкоджено або зруйновано понад 800 тис. будинків, а тисячі людей зараз живуть або в притулках, або в пошкоджених будівлях, не маючи необхідного захисту від холодної пори року.

Російські війська також спричиняють масштабне руйнування навколишнього середовища. Вибухи та пожежі забруднюють навколишнє повітря токсичними газами та твердими частинками і загрожують цілісності ядерних реакторів. Руйнування промислових об'єктів забруднює воду та ґрунт небезпечними хімічними речовинами. Повідомляється, що російські військові дії в Чорному морі спричиняють значне забруднення та порушення морського життя.

З огляду на те, що сучасна війна відрізняється технологією відслідковування воєнних злочинів, уже зафіксовано та задокументовано безліч порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, які викликають серйозне занепокоєння всієї цивілізованої світової спільноти. Російські війська обстрілювали медичні заклади, школи та цивільні квартали. Вони страчували беззбройних мирних жителів. Вони гвалтували жінок. Росія завдала широкомасштабної шкоди містам, селищам, сільськогосподарським угіддям, лісам і джерелам води.

Такі дії є свідомим порушенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та відповідних вимог звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Атака й захоплення Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій є грубим порушенням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та Міжнародної Конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму та звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Окрім того, окупанти обстрілюють нафтобази та газопроводи в багатьох регіонах України. Такі дії становлять екологічну загрозу для всього людства.

Іншим зобов'язанням у рамках третьої Женевської конвенції є дотримання прав військовополонених. Норми цього міжнародного договору забороняють фізичне та психологічне катування й негуманне поводження з полоненими, незалежно від дій, які вони вчиняли в минулому. Полонені мають право на їжу, воду, контакт із рідними. Жінки-військовослужбовиці в полоні мають утримуватись окремо від чоловіків, за ними має наглядати персонал жіночої статі, мають забезпечуватись їхні особливі санітарно-гігієнічні та медичні потреби. Російські загарбники неодноразово вчиняли тяжкі злочини проти українських полонених, що є порушенням правил і звичаїв війни.

Атака й захоплення Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій є грубим порушенням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та Міжнародної Конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму та звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Окрім того, окупанти обстрілюють нафтобази та газопроводи в багатьох регіонах України. Такі дії становлять екологічну загрозу для всього людства [60].

Іншим зобов'язанням у рамках третьої Женевської конвенції є дотримання прав військовополонених. Норми цього міжнародного договору забороняють фізичне та психологічне катування й негуманне поводження з полоненими, незалежно від дій, які вони вчиняли в минулому. Полонені мають право на їжу, воду, контакт із рідними. Жінки-військовослужбовиці в полоні мають утримуватись окремо від чоловіків, за ними має наглядати персонал жіночої статі, мають забезпечуватись їхні особливі санітарно-гігієнічні та медичні потреби. Російські загарбники неодноразово вчиняли тяжкі злочини проти українських полонених, що є порушенням правил і звичаїв війни.

Гаазькі та інші спеціалізовані конвенції обмежують методи та засоби ведення воєнних дій. Деякі види озброєння є особливо небезпечними, адже завдають надмірних фізичних ушкоджень або мають невибіркову дію, тобто знищують усе живе на своєму шляху. Використання Росією касетних, термобаричних «вакуумних» бомб, протипіхотних мін в українських містах є порушенням Гаазьких конвенцій і звичаєвого міжнародного гуманітарного

права. Застосування російськими військовими в Україні фосфорних боеприпасів і запалювальних авіабомб порушує Конвенцію про конкретні види звичайної зброї.

Є підозри про застосування проти захисників Маріуполя та Ізюму хімічної зброї, що є грубим порушенням правил ведення війни, зокрема Конвенції про хімічну зброю.

Отже, усі подібні факти мають широкий міжнародний розголос і неодмінно стануть обтяжувальними обставинами в міжнародних судах над російськими воєнними злочинцями.

2.3. Роль великих світових гравців у сучасних війнах та їх вплив на світовий порядок

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України під виглядом «спеціальної військової операції» виступає показовим маркером масштабних трансформацій у світовому порядку. Як відомо, агресія (від лат. *aggressio* – напад) – поняття сучасного міжнародного права, яке охоплює будь-яке незаконне з погляду Статуту ООН застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності іншої держави чи народу (нації) [36].

Війна у центрі Європи у XXI столітті ще донедавна виглядала малоімовірною перспективою з огляду на гуманітарні досягнення сучасної людської цивілізації та політичний світогляд демократичного ареалу країн. Але на практиці виявилось, що недемократичні країни з комплексом фантомних пережитків імперіалізму самі для себе визначають правила поведінки та у варварський спосіб намагаються досягати свої геополітичні цілі. У цьому контексті Росія представляє з себе анахронічний феномен панування людоненависницького напівтоталітарного, клептократичного режиму В.Путіна, який ґрунтується на вигадуванні зовнішніх ворогів та агресії проти них з метою відволікання уваги медіа зомбованого населення від суцільного розкрадання

національних ресурсів з боку правлячих кіл. Країна, яка є постійним членом Ради безпеки ООН, демонструє тотальне ігнорування норм міжнародного права та відверто робить ставку на військову силу та ядерний шантаж усього світу. Використовуючи продаж газу та нафти – простих корисних копалин, як головне джерело поповнення державного бюджету, Росія висуває примітивні ультиматуми найбільш розвинутих демократичним країнам. Усе це окреслює контури нового світового порядку, де формується чітка лінія розмежування між демократичною західною цивілізацією та автократичним сходом.

Головна поточна небезпека для сучасного світу полягає у тому, що деякі тиранічні лідери, насамперед В.Путін, вважають для себе цілком припустимим ігнорувати усі правила міжнародної поведінки, які склалися після II світової війни та безкарно атакувати слабші за ресурсною базою країни з метою відновлення у тому чи іншому вигляді імперських проєктів.

Російська імперсько-шовіністична загроза створює перманентну небезпеку усьому світовому порядку, який опиняється у безперервній загрозі чергової світової війни.

Новий світовий порядок, на думку О.Дашевської, є горизонтальним часовим зрізом міжнародних відносин, їх об'єктивним станом, який в кожний момент часу визначається співвідношенням потенціалів між великими країнами [20, с. 60].

Світовий порядок як такий відображує об'єктивну поточну картину у міжнародних відносинах. Сутнісний характер стосунків у міжнародній сфері ґрунтується на потенціалі та геополітичному коді тої чи іншої країни. Особливу роль відіграють великі країни, адже завдяки своїм перевагам у потенціалі вони можуть нав'язувати свою волю середнім та дрібним націям. Єдине уточнення до визначення О.Дашевської полягає у тому, що це формулювання передає суть категорії «світовий порядок», у той час, як ми ведемо мову саме про новий світовий порядок. Виходячи з тих подій, які переживає Україна та й увесь світ у зв'язку з повномасштабною військовою агресією РФ, слід казати про наочну політичну кризу у сучасних міжнародних відносинах. Звідси, на наш погляд,

новий світовий порядок – це міжнародний лад, який настане на нашій планеті, коли буде подолана наявна політична та світоглядна криза у міжнародних стосунках.

Поряд з категорією «світовий порядок» фахівцями також використовуються синонімічні поняття «міжнародний порядок», «системний порядок міжнародних відносин» та ін. У цьому зв'язку цікавим є науковий доробок Р.Гілпіна (R.Gilpin). В його роботах ще на початку 1990х рр. були сформульовані уявлення про те, що системний порядок в міжнародних відносинах визначається в першу чергу наявністю зводу правил поведінки. Власне сама зміна цих правил може характеризувати зміну одного порядку іншим [20]. Саме певний кодекс правил міжнародної поведінки й визначає особливості світового порядку. Якщо знаходяться країни, які систематично та демонстративно порушують кодекс цих загально визнаних правил, то це свідчить про формування нового світового порядку, що віддзеркалює реальну світову політичну практику. І тут співвідношення між правом та силою виступає показовим індикатором того, куди рухається світ загалом. Ігнорування або недостатня увага до силового чинника може завести ту чи іншу країну у глухий кут та зробити критично проблемним питання про її національну безпеку, як, на жаль, це трапилося з Україною.

Як показала наша історія, ми необачливо відмовилися від третього в світі ядерного потенціалу та поставили себе під стратегічну перманентну загрозу з боку північного сусіда, який відмовляє нам у самому праві на самостійне та суверенне існування. Звідси ще однією геополітичною ознакою нового світового порядку є об'єктивний поділ на дві групи держав: ядерні (привілейовані) та неядерні (заручники волі ядерних країн), між якими порушений паритет у стосунках.

У цьому зв'язку американський політолог Дж.Айкенбері (J.Ikenberry) цілком справедливо зазначає, що міжнародний порядок не обов'язково має на увазі дії сторін за узгодженими правилами, він може втілювати практику поведінки, якої дотримується найсильніша країна, дії якої в цьому випадку

можуть самі по собі ставати правилом як нормою, закріпленою ланцюгом прецедентів. «Сила перетворюється в право, а примус – в борг» [20]. Іноді відбувається так, що беззастережне дотримання встановлених кимось міжнародних правил поведінки у реальній дійсності може поставити під жорстокий удар ту чи іншу націю, а з іншого боку, може призвести до неприпустимих зловживань з боку «сильних цього світу», які самі для себе встановлюють умовні «червоні лінії». За таких умов середні та малі за потенціалом нації опиняються у ситуації необхідності постійного балансування між виконанням загальноприйнятих правил міжнародної поведінки та реалізацією власних національних інтересів, які здебільшого можуть не співпадати з інтересами та вимогами великих країн. Таким чином, однією з геополітичних ознак нового світового порядку є протиріччя між потенціалом держав, їхніми національними інтересами та прагненням дотримуватися кодексу цивілізованої міжнародної поведінки. Новий світовий порядок має багатосторонній характер [20].

Він включає глобальний, континентальний, регіональний, геополітичний, цивілізаційний, культурний, національний та інші аспекти. Новий міжнародний лад формується під впливом багатьох тенденцій. Розвиток світової спільноти характеризується наступними тенденціями. Глобалізація як процес всесвітньої уніфікації та інтеграції залишається провідною тенденцією розвитку людства. «Чотири сили руйнують колишню систему: транснаціональні корпорації, недержавні організації, самовизначення нових націй, стрімко збільшена мобільність населення». Ця тенденція зберігає свій вплив, хоча у світі все більше виникає супротив «уніфікації способу життя під Америку», що активно використовують авторитарні та тоталітарні режими Росії, Ірану, Північної Кореї, Китаю та ін у своїх антидемократичних ідеологічних доктринах на кшталт відповідно «руського мира», «ісламської революції», Чучхе, комунізму та ідей Мао Цзедуна та Ден Сяопина. Поряд з цим набирає обертів й протилежна тенденція фрагментації та локалізації людських спільнот в основному за національною, релігійною, цивілізаційною

та політико-режимною ознакою.

Р.Хаас (R.Haass) визнав, що «період стабільної однополярності закінчився і світ вступив в епоху бесполюсного порядку, що характеризується дифузією сили і впливу, зростанням числа активних гравців, включаючи недержавних» [20]. У рамках такого тлумачення сучасного світоустрою один полюс прийняття глобальних рішень відсутній, але немає і кількох конкуруючих між собою центрів, як в багатополярності. На думку багатьох політологів, сьогодні окреслилася перспектива згортання глобалізації та поступового утвердження у якості провідної тенденції світового розвитку тенденції регіоналізації, коли світ буде поділений на макрорегіони зі своїми центрами впливу (багатополярна модель). Відбувається інформатизація та цифровізація в усіх сферах життєдіяльності людей (гонитва за створенням квантового комп'ютеру розглядається як стратегічна мета майбутнього технологічного та інших форм світового лідерства). Формуються демографічні дисбаланси (криза природного приросту населення в Європі та Північній Америці та демографічний бум в Азії та Африці). Разом з тим, багато вчених кажуть про демографічне перенавантаження планети Земля, адже її населення перевищило 7 мільярдів осіб та досягло критичних можливостей співжиття. Звідси врегулювання проблеми перенаселеності Землі, корегування міграційних потоків робочої сили та розв'язання демографічних дисбалансів становлять ще один проблемний блок нового світового порядку. Спостерігається екологізація міжнародних стосунків, коли цілі форуми в рамках G20 присвячуються проблемам збереження природного довкілля. Крім того, багато країн другого та й першого світу потребують модернізації економіки, підвищення енергоефективності та переходу від викопного палива до чистої енергії [20].

Глобальна зміна клімату стала загальноновизнаним, безумовним фактом, який викликає завдання урядів країн світу – розробляти системи раннього попередження погодних подій, які несуть загрозу національній безпеці та життю громадян.

Отже, необхідність швидкого реагування та попередження глобальних

кліматичних змін та екологізація міжнародних стосунків стає іманентною ознакою нового світового порядку. У зв'язку з виникненням пандемії COVID-19 відбулося розширення впливу біополітики, коли впроваджуються біологічні технології соціального управління, які обґрунтовуються необхідністю «виживання людства». Загострюються давні та нові конфлікти між різними державами (Афганістан, Нагорний Карабах, Сирія, Україна).

Найкрупніші міжнародні організації, як ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО та ін., які після II світової війни виступали універсальними регуляторами міжнародних стосунків, зазнали жорсткої кризи та втратили ефективність. Нарешті уся система сучасної світової колективної безпеки впала у затяжну та непередбачувану за наслідками кризи, причому ядерний шантаж світу з боку РФ виступає наочним цьому підтвердженням.

Початок XXI століття ознаменувався складними трансформаційними процесами, які зумовлені викликами глобалізації, активізацією етнічних і релігійних чинників, кардинальними змінами міжнародного середовища та системи безпеки. Військово-політична ситуація в світі за останні роки набула якісно нових ознак і продовжує швидко змінюватися, формуючись під впливом потужних і швидкоплинних процесів, які відбуваються у сфері міжнародних відносин. Військовосиловий чинник, який дедалі більше попадає у центр уваги в геополітичних розкладах нового світового порядку та деякими вченими та політиками абсолютизується, насправді виступає як компенсатор неспроможності створити власну м'яку силу.

Наприклад, та сама Росія не може нічого запропонувати світові з арсеналу інструментів XXI століття: ані технологій, ані інновацій у сфері виробництва, ані космічних проривів, ані будь-яких інших сучасних досягнень, натомість вона може запропонувати газ, нафту, військову агресію та ядерний шантаж.

Отже, на жаль, доводиться констатувати, що військово-силовий чинник поступово витісняє цивілізаційний та міжнародноправовий фактори та стає домінантою у новому світовому порядку. Як відповідь на нові військово-

політичні виклики, зокрема повномасштабну російську агресію проти України від 24 лютого 2022 року формується широка антипутінська антиросійська коаліція, яка включила усі демократичні країни уперше після II світової війни та уособлює демократичну цивілізацію. Ознакою першої фази існування нового світового порядку є протистояння демократичної таласократії на чолі з США автократичній телурократії на чолі з Китаєм. У цьому контексті війна прокитайської тоталітарної Росії проти проамериканської демократичної України може розглядатися як перша проба сил.

Говорячи про страждання українського народу внаслідок воєнної агресії РФ на всій території нашої держави, слід скорегувати наші стратегічні плани. На наш погляд, мають рацію автори, які стверджують: «Суспільству необхідне оновлене бачення подальшої інтеграції в євро-атлантичний простір. Яким би в майбутні роки не був розвиток світу, зміцнення міжнародної та внутрішньої безпеки України, а також її поступове входження і закріплення в різних міждержавних об'єднаннях ліберальних демократій світу залишаються першочерговими завданнями Києва».

Разом з тим, реалізацію Україною європейського вибору можна розділити на три частини:

1. Набуття повноправного членства у Європейському Союзі.
2. Співробітництво з НАТО поза членства у цьому блоці.
3. Створення конкретного механізму колективної безпеки для України без НАТО, але з країнами, які входять до цього альянсу (наприклад, США, Велика Британія, Польща, Балтійські країни, Турція тощо). Таким чином, з викладеного вище можна зробити наступні висновки.

Новий світовий порядок – це міжнародний лад, який сформується у планетарному масштабі, коли буде подолана наявна політична та світоглядна криза у міжнародних відносинах. Однією з головних геополітичних ознак нового світового порядку є об'єктивний поділ на дві групи держав: привілейовані ядерні та непривілейовані неядерні, між якими рівноправ'я у відносинах фактично є порушеним. Окреслилося протиріччя між потенціалом

держав, їхніми національними інтересами та прагненням дотримуватися кодексу цивілізованої міжнародної поведінки. Поступово формується перспектива згортання глобалізації та поступового утвердження у якості провідної тенденції світового розвитку тенденції регіоналізації, коли світ буде поділений на макрорегіони зі своїми центрами впливу в рамках багатопольярної моделі.

Проблемний блок нового світового порядку полягає у перенаселеності Землі, корегуванні міграційних потоків робочої сили та розв'язанні демографічних дисбалансів. Іманентною ознакою нового світового порядку стала необхідність швидкого реагування та попередження глобальних кліматичних змін та екологізація міжнародних відносин. Поширення пандемії COVID-19 сприяє розширенню впливу біополітики, коли впроваджуються біологічні технології соціального управління, які обґрунтовуються необхідністю «виживання людства». Військово-силовий чинник поступово витісняє цивілізаційний та міжнародно-правовий фактори та стає домінантою у новому світовому порядку. Протистояння демократичної таласократії на чолі з США автократичній телурократії на чолі з Китаєм виступає ознакою першої фази формування нового світового порядку.

Нагальним завданням для України за умов російської агресії є створення конкретного механізму колективної безпеки з країнами НАТО: США, Великою Британією, Польщею, Балтійськими країнами, Турцією та ін.

РОЗДІЛ 3

ВІЙНА НОВОГО ПОКОЛІННЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ З ГЛОБАЛЬНИМИ АКТОРАМИ

3.1. Актуальні стратегії та технології ведення війни між Україною та Російською Федерацією

У лютому 2014 року Україна була втягнута у гібридну війну, яку розпочала Російська Федерація. Це спричинило хаос у міжнародній системі післявоєнної Європи. Основною передумовою гібридної війни Росії проти України, яка нині переросла у фазу відкритої збройної агресії з боку РФ, є системна криза російської державності, зумовлена намаганнями російського політикуму відновити Російську імперію, розширити контроль над частиною світу, утримати за собою світову гегемонію, втрачену після економічного занепаду та розпаду СРСР.

Насправді, ця війна Росії проти України ведеться вже понад 300 років з метою забезпечити російський контроль над Азовським і Чорним морем, українською територією та її природними ресурсами, зокрема землею.

Події в Україні продемонстрували неготовність глобальної системи безпеки ефективно реагувати на появу нових форм і проявів збройного насилля. Постійний силовий, економічний та інформаційний тиск на Україну засвідчив необхідність вивчення і аналізу нових форм неоголошеної зовнішньої та внутрішньої військової агресії (гібридної та молекулярної війни), ставка, в якій, робиться на нерегулярні, незаконні, парамілітарні, кримінальні збройні формування, регулярних військових без розпізнавальних ознак, найманців та сепаратистів, насилля проти цивільних осіб і штучне руйнування національно-культурної ідентичності громадян.

Російська Федерація веде гібридні війни не лише проти України, але й проти Європейського Союзу, використовуючи широкий спектр руйнівних

політичних, економічних, гуманітарних та інформаційнопсихологічних методів тиску, які деморалізують суспільство і руйнують систему державної влади.

Особливе значення в цьому процесі відіграють енергетичні ресурси і енергетична інфраструктура, які використовуються в якості інструмента геополітичної та гео економічної боротьби.

Війна на Сході України (воєнний конфлікт) з квітня 2014 року посилилась через існування незаконних угруповань, контрольованих польовими командирами (варлордами), які утримують контроль над територією завдяки збройному насиллю і криміналізації економічних відносин.

Застосування Росією політичного насилля у формі гібридної війни проти України призвело до швидкої анексії Криму, дестабілізації української державності, підігрівання і фінансування сепаратизму посилили економічну кризу.

Ведення неоголошеної війни, постачання зброї, найманців, диверсантів і військових самопроголошеним республікам було покликане на підірв нормального розвитку, на створення на території України зони постійної нестабільності у формі замороженого конфлікту, який мав стати на заваді євроатлантичних прагнень українців.

Здійснюючи приховану інтервенцію Росія розраховувала на поступове виснаження військових, економічних і політичних ресурсів України, що дозволило б нав'язати їй власну модель подальшого розвитку.

З метою посилення тиску, Росія постійно тримала значні військові контингенти у безпосередній близькості від державного кордону України. Посилення дестабілізації ситуації відбувалось за рахунок найманців і військових без розпізнавальних ознак, яких, з правової точки зору, складно віднести до терористів, партизан, чи офіційних військових. Все це значно ускладнювало ідентифікацію учасників бойових дій, протікання конфлікту і процес політичного виходу із кризи.

Американський журналіст Мелік Кайлан, зазначав, що використовуючи тактику гібридної війни з 2014 року, російська влада повторювала грузинський

сценарій на українській землі. «Спочатку Росія озброює сепаратистів, бойовиків і диверсантів, далі відправляє свої війська без розпізнавальних ознак і довівши ситуацію до кипіння зможе здійснити повномасштабне вторгнення». Росія прикривавшись усі ці роки недержавними суб'єктами використовувала гібридну війну для руйнування українського суверенітету та міжнародного іміджу України загалом.

«Російська гібридна війна – це військове залякування з одночасним замаскованим вторгненням, прихованим постачанням зброї, економічним шантажем, дипломатичним лицемірством і дезінформацією», – зазначав заступник генерального секретаря НАТО Александр Вершбоу, наголошуючи на систематичному порушенні Росією норм міжнародного права і безпеки [16].

Тактика гібридної війни дозволила Росії використовувати власні війська на території України та відкидати звинувачення міжнародної спільноти у військовому втручанні на територію суверенної держави.

Нав'язаний Україні ззовні гібридний конфлікт мав стати причиною тотального руйнування економічної і соціальної інфраструктури держави, що за задумом стороннягресора мало посилити антиурядове невдоволення серед широких верств населення.

Вдаючись до тактики гібридної війни Росія прагне дестаблізувати не лише Україну, але й розхитати ситуацію в середині Європейського Союзу. Колишній секретар РНБО України А. Парубій у своїй публікації військове втручання Росії 2014 року назвав «війною керованого хаосу» або гібридною війною, головне завдання якої: «Геополітичне знищення держави-жертви, нейтралізація її геополітичних характеристик – розміру території, чисельності населення, економічних можливостей, військового потенціалу і міжнародного іміджу» [16].

Для такої форми військово-політичного насилля характерні три стадії:

- цілеспрямоване розпалювання внутрішньодержавного конфлікту;
- послаблення або цілковите руйнування функціональних можливостей

державних інститутів;

- зміна політичного режиму або стратегічних напрямків політичного розвитку держави. В умовах гібридної війни вбивство військових противника втрачає першочергове значення. Особливого значення набуває здатність за допомогою каналів комунікації фальсифікувати докази збройного насилля опонента по відношенню до цивільного населення. Це дозволяє агресорові позиціонувати себе в якості жертви, або миротворця, що дозволяє йому вводити в оману не лише місцеве населення, але й міжнародну спільноту. Це дозволяє державі-агресорові вести неоголошену, приховану війну, уникати відповідальності за військові і кримінальні злочини у зонах бойових дій і за допомогою методів інформаційно-психологічного та кібернетичного тиску руйнувати морально-патріотичний стан цивільного населення і армії іншої держави.

Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації направлені на дезінформацію індивідуальної і масової свідомості громадян, оволодіння їхньою волею, почуттями, системою знань і сприйняття політичної, економічної і військової дійсності.

Захоплення Росією українського інформаційного простору дозволило їй посилювати серед громадян антиукраїнські настрої і виправдовувати свою інтервенцію перед міжнародною спільнотою. З цією метою здійснювались та здійснюються залучення невійськових каналів комунікації і маніпуляції.

Зокрема, Росія в умовах військової інтервенції проти України в цілях пропаганди активно використовувала релігійний вплив УПЦ МП на своїх прихожан. Ці заходи доповнювались розповсюдженням неправдивої інформації проти України, чуток, політичних міфів, агітаційної продукції сепаратистського спрямування, а також фальсифікацією історичних даних.

У доповіді Командування спеціальних операцій США наголошується, що: «Росія використовує такі елементи гібридної війни як: участь регулярних військових, економічне залякування України, демонстрація сили на кордоні з НАТО, дипломатичний тиск, транснаціональні злочини угруповання, політичні

провокації та інформаційна пропаганда» [49].

Головна мета таких дій – спровокувати офіційну владу на непропорційне застосування насилля, що дозволить зруйнувати суспільно-політичний порядок і її легітимність в очах місцевого населення та міжнародної спільноти. Тобто, політичні, інформаційні, економічні і дипломатичні аспекти конфлікту починають відігравати значно більше значення ніж традиційні військові.

Так, гібридна війна створює нову форму конфлікту, поєднуючи переваги традиційних і нерегулярних військових дій. Виходячи за межі правового поля гібридна війна перетворюється на джерело неконтрольованого і довготривалого невідбиркового насилля, в умовах якого межа між станом війни і миру стає достатньо умовною.

Події в Криму та південному-сході української держави привернули увагу дослідників і військових експертів до вивчення нових непрямих, прихованих викликів і загроз для міжнародної безпеки. Нездатність українських силових структур у перші тижні військової агресії ефективно протидіяти збройним угрупованням ворога, засвідчили їхню неготовність реагувати на нові форми гібридних конфліктів.

Планомірне руйнування системи національної безпеки і оборони в останні роки, разом із відсутністю належного фінансування, саботажем, зрадництвом військового керівництва і солдат, актуалізувало необхідність вироблення, реформування і впровадження нових форм реагування на нові форми військово-політичного насилля.

Пропаганда, інформаційні та кібернетичні атаки, створення альтернативної реальності в інформаційному середовищі – це саме ті асиметричні дії Росії, які покликані змінити саме світосприйняття людей в демократичних державах. Якщо Україна вимушена «фізично» стримувати агресію Росії, застосовуючи свої Збройні Сили, то Захід все більше вимушений зустрічати новий тип втручання – інформаційні операції.

Так, під інформаційними операціями ми розуміємо втручання державних або недержавних акторів у внутрішню політику держави з метою поширення

вигідних інформаційних наративів для агресора шляхом використання пропаганди, дезінформації або інформаційного хаосу. На жаль, саме «діджиталізація» сучасних суспільних процесів та взаємодій є придатним середовищем для таких інформаційних підривних дій. Цифрова глобалізація розмиває фізичні кордони між державами, фактично, порушуючи певний суверенітет держави. І якщо ще декілька десятиліть тому це розглядалося виключно як елемент загального світового прогресу для спрощення комунікацій між людьми, поширення знань, створення нових ринків і нового сектору економіки, то сьогодні ці технології перетворилися на зброю.

Росія хвора на імперський комплекс, помилково прагнучи повернути собі статус наддержави, причому не шляхом створення конкурентної економіки, інновацій, спроможної торгівлі, тощо, а шляхом агресивних дій, як це колись робив СРСР. Застосування підривних технологій під час «Холодної війни» було доволі звичним явищем для сторін ще 50 років назад.

Загалом, російська влада спочатку випробувала ці технології на власному суспільстві. Монополізуючи владу над засобами масової інформації, вони вибудовували іншу альтернативну реальність для своїх громадян, де Захід став знову основним ворогом для Росії. Поширюючи державний контроль над соціальними мережами (Вконтакті, Однокласники), Росія почала застосовувати перші свої фальшиві акаунти і ботів для формування політичної думки в громадян.

Монополія на інформацію дозволила позбутися будь-яких політичних конкурентів та нівелювати спроби опозиції на поширення своєї точки зору. Сформувавши стабільну недемократичну систему всередині держави, Росія наважилась на використання цифрових технологій за межами країни.

Росія використовувала інформаційні атаки перед анексією Криму. Так, використовуючи мережу своїх пропагандистських каналів як RT або Sputnik, Росія намагалася поширити хибні думки про внутрішній конфлікт в Україні, показати глядачу на Заході, що Росія це дружня і добра країна, і анексія чужої території не є злочином.

Окремим прикладом використання Росією ботів, що впливають на політичні вподобання громадян інших держав, є Twitter. Сплановані інформаційні операції використовують гру на тих самих гострих темах (мігранти в ЄС, Brexit, світовий тероризм, іслам, права ЛГБТ тощо) утворюють єдину картину хаосу, що покликаний послабити демократію, підірвати віру людей в її цінності.

Всьому цьому спектру заходів особливо важко протистояти, враховуючи той факт, що до початку російської агресії, в Україні постійно працювали російські телеканали, фактично створюючи власну антиукраїнську парадигму, соціокультурна конвергенція погіршувалася з кожним роком, де російська культура намагалася поглинути українських громадян. Саме тому, тоді, коли була вчинена агресія, агресор не сприймався великою кількістю українців як ворог.

Окремим питанням є спроби підірвати довіру до України серед її партнерів та сусідів. Погіршення відносин між Україною та Польщею на ґрунті різної історичної пам'яті є якраз сприятливим середовищем для Росії, де вона намагатиметься розсварити партнерів та союзників.

Європейський парламент ще в листопаді 2016 року прийняв резолюцію, в якій заявив, що «уряд Росії використовує широкий спектр засобів та інструментів, таких як аналітичні центри та спеціальні фонди (наприклад, «Русский мир»), спеціальні органи («Россотрудничество»), багатомовні телевізійні станції (наприклад, RT), псевдо новинні агентства та мультимедійні сервіси (наприклад, «Sputnik»), транскордонні соціальні та релігійні групи (...) соціальні мережі та інтернет-тролі, з метою кинути виклик демократичним цінностям, розділити Європу, отримати внутрішню підтримку та створити сприйняття східних сусідів ЄС як держав, що не відбулися», закріплюючи таким чином стратегію протидії інформаційній загрозі з боку Росії [12].

Таким чином, мета російсько-української гібридної війни, яка полягала та полягає в створенні хаосу, підриві цінностей демократичного світу і культивуванні всеохоплюючої атмосфери недовіри і нігілізму. Ця мета

поширюється не тільки на Україну, а й на ті держави, що її підтримують. Саму демократію Росія, яка сама не знає демократичних традицій, перетворила на нашого ворога. Використовуючи основні цінності демократії як зброю, агресор домігся того, що свобода слова перетворилася в право на брехню, свобода на отримання інформації – в свободу на поширення фейків, брехні і пропаганди, свобода на мирні зібрання – в право на вуличні зіткнення, а соціальні мережі – на хаотичне зібрання неіснуючих осіб для розпалювання ворожнечі.

Саме тому, класифікуючи за метою такі інформаційні операції, ми можемо виділити:

- 1) операції щодо розколу суспільства всередині держави для її ослаблення або приведення до влади власних кандидатів;
- 2) операції, для дискредитації держави на світовій арені та для напруження відносин з її сусідами або партнерами;
- 3) операції з розповсюдження загального інформаційного хаосу для досягнення окремих власних тактичних цілей агресором.

Саме тому ми можемо стверджувати, що за умов активного інформаційного протиборства, коли державу намагаються знищити і захопити зсередини, інформаційні підривні технології мають на меті десоціалізацію особистості. Ця особа не довіряє владі, заяку вона голосувала, не довіряє інститутам демократії, не довіряє медіа, не довіряє сусідам. Втрачаючи власні цінності, така особа починає довіряти фейкам і чужій пропаганді.

Під час повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року в Україну РФ не відмовилась від використання методів ведення гібридної війни, а й навпаки підсилала, поширюючи фейки та використовуючи пропагандистські наративи.

Тому, для України у цій війні невідемним чинником стало використання контрпропаганди та спростування російських фейків. Контрпропаганда визначається як тактика та стратегія враження ворожої пропаганди, а конкретніше – як ті психологічні операції, що ідентифікують пропаганду суперника та слугують для викриття його спроб впливати на суспільну думку.

Сутність контрпропаганди – це активні дії, що розкривають облудність пропаганди опонентів, які поширюють негативно критичну інформацію. Головні принципи контрпропаганди – наступальність і послідовність. Завданням контрпропаганди є формування стійкої громадської думки і імунітету до пропаганди суб'єктів, що поширюють негативно критичну інформацію.

Ми можемо спостерігати, що під час повномасштабного вторгнення РФ на території України соцмережі допомогли зруйнувати традиційну ієрархію інформації та медіа і таким чином спричинили появу нового формату ведення війн нового покоління.

У своїй книжці «Війна у 140 знаках» Девід Патрікаракос пише, що соцмережі дали новий розвиток військовим конфліктам — держави можуть програти війну, вигравши фізичну битву. Адже під час війни відбувається і битва наративів.

Патрікаракос переконаний, що інформація, яка поширюється поза фронтом, може впливати на хід бойових дій.

Він наводить приклад, як у 2014 році, після того, як Росія окупувала Крим і розпочала військові дії на сході України, мета була не розгромити Київ, а змусити Україну сісти за стіл перемовин. Метою було, по суті, дестабілізувати державу, щоб вона більше не могла ефективно функціонувати. Окрім того, нагнітання нефільтрованих наративів про те, що Україна є мисливцем на фашистів і вбиває російськомовних. Тому в цьому сенсі інформація стала важливою.

У контексті повномасштабного вторгнення Росії інформація не впливає безпосередньо на поле бою, але завдяки їй Україна почала отримувати військову допомогу та міжнародну підтримку.

Володимир Зеленський став лідером воєнного часу через меседжі у своїх відеоповідомленнях. Він зміг донести свою думку, що було важливим для підтримки Заходу.

Українське суспільство почало ефективно використовувати соціальні мережі для просування наративу, що українці - це мирна нація, на яку напали.

Соціальні мережі стали важливими для отримання підтримки України. М'яка сила виявилася життєво важливою для отримання жорсткої.

Зрозуміло, що з 24 лютого РФ розпочала новий етап війни проти України - повномасштабне вторгнення. Російські загарбники почали обстрілювати та бомбардувати мирні міста й села України, катувати і вбивати мирне населення.

А саме, 24 лютого 2022 року, о 5 годині ранку Володимир Путін офіційно оголосив про «спеціальну операцію» в Україні, насправді ж це було початком звичайнісінького вторгнення в суверенну державу.

Російські війська розпочали інтенсивні обстріли підрозділів Збройних Сил України на сході та перетнули північно-східні кордони, а також нанесли ракетно-бомбові удари по аеродромах і складах зброї по всій території України. Верховна Рада України одногосно ухвалила запровадження воєнного стану.

Інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій в Україні погіршилася в результаті кібератак і бомбардувань армією Росії. Були окуповані декілька українських міст і будівель, у тому числі Чорнобильська АЕС. Однак, російська армія зіткнулася з великим опором (насамперед у напрямку Києва), ніж вони очікували.

До 08 квітня 2022 року Збройні Сили України повністю звільнили Київщину, Житомирщину, Чернігівщину та Сумщину. 22 квітня 2022 року Міністерство оборони Російської Федерації оголосили цілі війни, розв'язаної в Україні — повний контроль над Донбасом та Південною Україною, включаючи сухопутний коридор у Крим і Придністров'я.

Якщо розглядати стратегії та технології ведення російсько-української війни, то після 24 лютого 2022 року вони змінились. Вагому роль у веденні бойових дій зайшло використання безпілотників.

У перші шість місяців війни російські артилерійські підрозділи, які мали власні безпілотники, а не покладалися на ті, що надходили зі штабу, могли

вразити цілі протягом трьох-п'яти хвилин після їх виявлення. Тим, хто не мав дронів, потрібно було близько пів години – з меншою точністю. Безпілотники, по суті, є одноразовими: за даними RUSI, близько 90% тих, що використовувалися українськими збройними силами в період з лютого по липень 2022 року, були знищені. Середня тривалість життя літака становила приблизно шість польотів, а простішого квадрокоптера – мізерні три [15].

Дрони збирають величезні обсяги відеоматеріалів, які обчислюються петабайтами на годину. Все більше українських безпілотників мають на борту «досить елементарні можливості штучного інтелекту». Маленькі малопотужні мікросхеми можуть визначити, чи є об'єкт внизу танком Т-72 або Т-90 – роботу, яку раніше можна було виконати лише на віддаленому хмарному сервері. Дрон може передати кілька кілобайтів важливої інформації – скажімо, тип цілі і її координати – навіть якщо його зв'язок переривчастий.

Це оцифрування обладнання відображає зіткнення старих і нових способів війни.

Багато комплектів, які Україна отримала, є застарілими, такими як американські гаубиці чи радянські ракетні установки, розроблені до Кубинської ракетної кризи, або позбавлені чутливих компонентів. Україна є першопрохідцем у здатності перетворити це з тупого шматка металу часів холодної війни на щось, що справді об'єднано в мережу та є частиною цієї алгоритмічної війни. З використанням Starlink українські військові найнижчою ланки змогли отримати зв'язок і розвіддані, які колись були доступні лише командирам бригад.

На тактичному рівні Росія вела певну форму мережевої війни. Після млявого старту вона тепер використовує комп'ютеризоване командування і контроль, щоб об'єднати безпілотники й артилерійські батареї. Вона також має непогану людську розвідку (тобто шпигунів) і власні супутники. Але війна показала, що однієї розвідки недостатньо: потрібно ще й добре її використовувати. Російські військово-повітряні сили не змогли здолати українську ППО в перші дні бойових дій не лише через погану підготовку, а й

через те, що російській військовій розвідці потрібно було два дні, а іноді й більше, щоб передати інформацію про цілі до командного центру в Москві й далі до бойових літаків. На той час цілі, як правило, були вже далеко. Навіть зараз російська армія насилу знаходить і вражає рухомі цілі [15].

Отже, якщо окреслити актуальні технології та стратегії ведення війни між Україною та Росією, то ця війна носить характер гібридної війни, яка поєднує традиційні (зброю) і нетрадиційні (інформаційний вплив) методи ведення війни.

3.2. Роль Сполучених Штатів у війні між Україною та Російською Федерацією

Починаючи від загострення безпекової ситуації на кордоні України та РФ наприкінці 2021 року, пов'язаної з нарощенням Москвою своїх військ, Вашингтон почав приділяти особливу увагу нашій країні та її можливостям дати відсіч потенційній російській агресії. До самого початку повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року США намагалися, з одного боку, попередити ескалацію конфлікту та привернути увагу держав світу до агресивних планів путіна, а з іншого – надати Україні необхідну допомогу для боротьби проти РФ.

А вже з початком бойових дій американський уряд став одним із перших, хто почав надавати значну політичну та військову підтримку Києву в боротьбі із загарбниками й фактично став на чолі нової антипутінської коаліції. При цьому сприяння США є чи не найбільш цілеспрямованим та стабільним, а розмір наявної та можливої допомоги Україні є дуже об'ємним.

Сполучені Штати проявили значну стурбованість дестабілізаційними діями РФ ще з середини осені 2021 року та відтоді почали активну кампанію з інформування та попередження своїх партнерів і України про агресивні плани Путіна. Вашингтон намагався різними способами не допустити розгортання

нової повномасштабної війни на теренах Європи або хоча б зробити союзників та Київ підготовленими до такого розвитку подій.

Інформаційна кампанія США з розкриття можливих замислів кремля стала ефективним засобом із мобілізації уваги світової спільноти навколо можливості нової фази війни між Росією та Україною та одним з елементів стратегії її відвернення.

Сполучені Штати інформували Київ та партнерів про переміщення та подальше скупчення російських військ поблизу наших кордонів. Зокрема, вже наприкінці жовтня – на початку листопада в американських ЗМІ була опублікована інформація про нарощування присутності армії РФ біля українського кордону. Відтоді Вашингтон постійно повідомляв про зміну ситуації навколо України та переміщення збройних сил Росії. На тлі цих подій США розпочали активні консультації зі своїми союзниками в Європі, застерігаючи, що ситуація може погіршитися будь-якої миті, РФ, очевидно, може планувати напад.

Суттєво збільшилася кількість контактів американців з українськими посадовцями, з якими ділилися важливою інформацією про стан справ на українсько-російському кордоні та надавалися обіцянки щодо підтримки.

Зокрема, яскравим прикладом може бути таємний візит директора Центрального розвідувального управління США Вільяма Бернса 12 січня 2022 року до Києва, під час якого він зустрівся з президентом Володимиром Зеленським та представниками українських розвідувальних служб. Варто зазначити, що до цього, у листопаді 2021 року, очільник ЦРУ відвідував Москву, де попередив кремль про моніторинг ситуації навколо України Сполученими Штатами.

Як повідомляє CNN, Білий дім навмисно нагнітав ситуацію в інформаційному полі, розповідаючи про скупчення російських військ та агресивні плани Путіна.

У такий спосіб США не тільки привертати додаткову увагу партнерів до загострення безпекової ситуації в Європі, а й дискредитували кремль в очах світової спільноти та позбавляли його «ефекту несподіванки».

Прикладом цього можуть бути регулярні(і, як виявилось, доволі правдиві) повідомлення розвідки Сполучених Штатів про можливий час початку вторгнення Росії в Україну. Постійне інформування про задуми російської влади спонукало союзників США консолідувати та узгоджувати свої дії проти очевидного агресора.

Такі дії Вашингтона також могли спричинити появу в урядових колах росії думок про наявність значної кількості агентів, які «зливають» інформацію про плани кремля, і про те, що Сполучені Штати та союзники знають про все наперед.

Важливим результатом такої інформаційної кампанії стало те, що США, Канада та європейські партнери змогли погодити пакети жорстких санкцій, які були запровадженні одразу після вторгнення росії. Без істотного привернення уваги до агресивних дій кремля процес запровадження обмежувальних заходів щодо нього не був би таким узгодженим та швидким, а міг би розтягнутися на кілька тижнів.

Крім цього, інформування про наміри Путіна зробило його обґрунтування вторгнення та подальшу антиукраїнську пропаганду беззмисловими та нікчемними для західних держав. «Інформаційне нагнітання» виявилось дуже ефективним для привернення уваги світової громадськості. Після вторгнення заяви про обґрунтованість «російської спецоперації» не знайшли підтримки в жодній з країн Заходу.

Ще однією складовою стратегії стримування росії від агресивних дій була активна дипломатична діяльність Білого дому та погроза санкціями кремлю у разі подальшої агресії проти України. Зокрема, вже 07 грудня 2021 року президент США Джоозеф Байден та президент РФ провели відеозустріч, під час якої глава Сполучених Штатів наголосив на необхідності деескалації тогочасної ситуації на кордонах України й погрожував запровадженням

жорстких санкцій у протилежному випадку. Однак подальша комунікація не призвела до якихось позитивних результатів через непоступливість кремля, який прагнув задовольнити свої «життєво важливі» інтереси.

Уже 15 грудня російський уряд передав США проєкт угоди про «гарантії безпеки», які нібито мали б призвести до деескалації напруги між Заходом і Росією. Однак зміст угоди, який, зокрема, передбачав відмову НАТО від політики «відкритих дверей», був абсолютно неприйнятний як для Сполучених Штатів, так і для їхніх союзників. Цей «проєкт угоди» був фактично односторонньою декларацією інтересів Росії.

Однак Вашингтон не полишав надію на дипломатичні засоби й шукав можливостей налагодити подальші контакти з РФ. Зокрема, була проведена зустріч Джозефа Байдена та Путіна в Женеві 10 січня 2022 року. Проте перемовини лідерів віч-на-віч не дали жодних результатів, крім озвучення взаємних звинувачень. Кремль дорікав США за «надмірне нагнітання ситуації» навколо України. Не виправило стан справ і надання письмової відповіді на російські «гарантії безпеки» від Сполучених Штатів, у якій американський уряд намагався змістити акценти з суто односторонніх поступок із боку НАТО на обмеження наступальних потенціалів як Росії, так і Альянсу (насамперед ракет середньої та малої дальності). Через непоступливість Путіна переговори зайшли в глухий кут.

Через неспівпадіння багатьох переговорних позицій і загальний антагонізм дипломатичні зусилля США з відвернення вторгнення провалилися. Вашингтон ніяк не міг піти на кардинальні вимоги кремля щодо «повернення НАТО в кордони 1997 року» або «відмовити Україні та іншим державам у перспективі членства». Прийняття таких умов могло стати фактичною капітуляцією НАТО перед Росією без будь якого спротиву. Однак якраз такі умови з «перегляду системи європейської безпеки» були ключовими для РФ, і Москва також не збиралася відступати назад у цьому питанні.

Важливим також був процес постачання Сполученими Штатами зброї Україні та виділення додаткових коштів на військову допомогу. Вашингтон був

зацікавлений у наданні Києву деякої кількості оборонної зброї для забезпечення можливості дати відсіч агресору. Постачання таких засобів розпочалося ще в середині жовтня 2021 року в рамках пакету безпекової допомоги США на 60 млн доларів. Тоді до України прибула партія протитанкових ракетних комплексів FGM-148 Javelin, які призначені для ураження броньованої техніки противника на відстані до 2500 м та працюють за принципом «вистрелив-забув». Вже після вторгнення Росії ця зброя показала високу ефективність у боротьбі з бронетехнікою російської армії, але є придатною переважно для оборонних дій та ближнього бою через малий радіус дії.

Наступним важливим кроком стало підписання 27 грудня Джоозефом Байденом оборонного бюджету США, у якому додатково виділялося 300 млн дол. на військову допомогу Києву. Також Державний департамент 20 січня дозволив країнам Балтії передати Україні озброєння, зокрема переносні зенітні ракетні комплекси FIM-92 Stinger.

У рамках додаткової фінансової допомоги Україні активне постачання озброєння почалося вже в січні 2022 року. Тоді був фактично створений «повітряний міст» між Києвом та Вашингтоном. Зокрема, 31 січня в Україну прибуло 84 тонни боєприпасів різного калібру, а 10 лютого було доставлено 130 тонн військової допомоги, яка містила комплекси Javelin, ракети до них та інше озброєння.

Збільшення обсягів постачання боєприпасів та техніки Україні Сполученими Штатами дозволило нам отримати додаткові можливості стримувати наступ Росії на початку війни. Однак цього озброєння не було достатньо для того, щоб забезпечити максимальний захист від наступальних дій противника та значно сповільнити його просування територією України. Зброя, передана США, (зокрема згадані вище протитанкові та протиракетні установки) мала невисокий радіус дії і призначалася лише для оборонних операцій, що зробило її застосування недостатнім для стримування масованих атак ворога і проведення активних контрнаступів.

Крім цього, відсутність будь якої бронетехніки та важкого озброєння від США на той час також не задовольняли повністю оборонні потреби України. При наявності такого обладнання перед вторгненням можливості української армії стримувати наступ Росії були б набагато більшими. Зрештою, найактивніше надходження боєприпасів та техніки почалося лише фактично напередодні вторгнення, і, відповідно, його активний перерозподіл між підрозділами армії міг початися вже після вторгнення РФ.

Загалом Сполучені Штати намагалися врахувати всі можливі варіанти розвитку подій навколо України та підготувати себе й союзників до кожного з них. Велика увага приділялася відверненню вторгнення Росії усіма засобами, але, на жаль, зусиль США для цього не вистачило. Основною причиною неспроможності Сполучених Штатів зупинити РФ могла стати непоступливість самої Москви та неготовність кремля та Вашингтона йти на суттєві взаємні поступки. До того ж рішення про вторгнення могло бути прийняте Путіним заздалегідь, а переговори з Заходом могли мати другорядний характер для зондування позиції країн та готовності йти назустріч вимогам РФ. Позитивним результатом такої превентивної діяльності США стала підвищена готовність союзників до агресії РФ та нівелювання «ефекту несподіванки», що звело нанівець пропаганду кремля.

Вторгнення РФ в Україну не стало для Сполучених Штатів непередбачуваним і створило привід для впровадження заздалегідь заготовлених санкційних механізмів, посилення загального тиску на росію та надання ще більшої різноманітної допомоги нашій державі. Вашингтон одразу запевнив Київ у цілковитій політичній підтримці та готовності допомагати українському народові в боротьбі із загарбниками. Фактично в перший день вторгнення був запроваджений пакет економічних санкцій проти РФ, який містив, зокрема, значні експортні обмеження, санкції проти банку ВТБ з 250 млрд дол. активів та обмеження на експорт високотехнологічної продукції в Росію.

26 лютого США вже виділили екстрений пакет допомоги розміром 600 млн дол., 350 з яких призначалися для військових потреб України. Ще одним стрімким рішенням адміністрації Байдена було ембарго на імпорт російської нафти, газу та енергоносіїв 08 березня 2022 року. Президент зазначив, що цей крок вдарить і по економіці США, але він є правильним та необхідним.

Вже 15 березня 2022 року було заявлено про надання ще більшого пакету фінансової допомоги Україні розміром 13,6 млрд дол. на військові, гуманітарні та економічні потреби. До того ж було ухвалено рішення про прийняття до 100 000 українських громадян, які були вимушені покинути батьківщину через війну, у США.

Також Вашингтон надає значну політичну підтримку Україні. Зокрема, знаковим є візит державного секретаря Ентоні Блінкена та міністра оборони Ллойда Остіна в Київ. Цей візит мав дуже високу політичну вагу, оскільки фактично був першим приїздом американських посадовців від початку повномасштабного вторгнення. У ході зустрічі було погоджено ще один пакет військової допомоги розміром у 800 млн доларів.

Водночас одразу після вторгнення гостро постало питання про надання негайного захисту Україні, зокрема від обстрілів території держави авіацією та крилатими ракетами. Наявної системи ППО було недостатньо для цілковитого захисту повітряного простору, тому український уряд висунув вимогу до союзників допомогти його боронити.

Зокрема розглядалися такі варіанти, як «закриття неба», тобто захист повітряного простору військово-повітряними силами та ППО НАТО, та негайна передача Україні систем протиповітряної оборони далекого радіусу дії. Перший варіант виявився нереалістичним навіть для Сполучених Штатів окремо. Вашингтон заявив, що такий крок може поставити країну під загрозу прямого зіткнення з військами Росії, що в результаті може призвести до непередбачуваної ескалації. Тому цей варіант не був втілений у життя.

Тим не менш, підтримка США залишається істотною і обіцяє бути ще більшою в майбутньому. Відповідно до даних Державного департаменту, поточна підтверджена військова допомога, що складається з великих обсягів озброєння, обладнання та техніки різнопланового характеру, без сумнівів є одним із найбільших пакетів, який США надавали Україні за весь час російсько-української війни (з 2014 року). Допомога включає в себе 7000 одиниць піхотного озброєння, 75 000 бронежилетів та шоломів, 11 вертольотів Mi-17, 200 бронетранспортерів M113, велику кількість комплексів Javelin та Stinger, багато іншого обладнання. Звісно, перелік фактично може бути ще більшим, проте, з безпекових міркувань, інформація про постачання може не розголошуватися або публікуватися пізніше.

Неабияким важливим кроком США для України стало підписання 09 травня Джоозефом Байденом закону про «ленд-ліз», який востаннє використовувалася Сполученими Штатами ще за часів Другої світової війни. Ця система передбачає надання військового обладнання та озброєння в довгострокову оренду або кредит із поверненням коштів через тривалий час. Основним плюсом такого способу передачі є те, що скорочується велика кількість бюрократичних процедур та з'являється можливість поставляти різноманітне озброєння та техніку у великих обсягах. Крім цього, постачання обладнання буде довгостроковими, що є відчутним позитивним аспектом для України у випадку тривалих бойових дій.

Якщо ж говорити про ствлення американсько суспільства до подій в Україні, то варто зазначити, що вторгнення Росії в Україну викликало широкий резонанс серед американсько суспільства і призвело, зокрема, до збільшення рівня підтримки населенням нашої країни і кількості людей, які почали більш негативно ставитися до РФ як держави.

Також зменшилася різниця в поглядах щодо деяких питань політики США щодо Росії та України між прихильниками республіканців та демократів. Відповідно до опитування, проведеного інститутом Brookings, більшість американців тепер бачать Київ набагато більш дружнім, ніж РФ. Зокрема 18%

респондентів вважають Україну союзником, 54% – дружньою країною. 30% та 40% респондентів республіканців та демократів відповідно вважають РФ ворогом США.

Майже половина з опитаних (49%) погоджуються з чинною політикою Джозефа Байдена в російсько-українській війні, серед них 31% республіканців та 69% демократів. Збігаються погляди в представників різних партій і щодо питання про відправлення військ США на допомогу Києву: 65% респондентів виступають проти цього, водночас 56% із них підтримають можливе запровадження безпольотної зони над Україною. Важливим є те, що більшість з опитаних американців (73%) готові «прийняти» спад в економіці та підняття цін на енергоносії, що можуть виникнути в результаті американських санкцій проти росії. 36% громадян будуть готові до прийняття в США українських біженців [50].

Не тільки американський уряд та суспільство, але й Конгрес своєю позицією продемонстрував підтримку України (варто пам'ятати, що виділення коштів Києву та той же ленд-ліз потребують обов'язкового схвалення парламентарів), хоча й внутрішні протиріччя між партіями щодо протидії кремлю залишилися. Зокрема республіканці звинувачують Байдена та демократів у проведенні слабкої політики щодо РФ, вказують на те, що провал 46-го президента в Афганістані та непослідовність у протистоянні Росії стали однією з причин того, що кремль зміг розпочати вторгнення. Демократи ж наголошують на провальній зовнішній політиці Трампа щодо України та згадують інцидент із процесом імпічменту після розмови колишнього президента США з Володимиром Зеленським.

Загалом підтримка Сполученими Штатами нашої держави після вторгнення Росії є значною і розширюється з кожним днем, особливо її військова компонента. Заздалегідь підготовлена реакція на можливі агресивні дії кремля полегшила Вашингтону швидке розгортання допомоги Україні. Особливо важливою для Києва залишається фінансова та військова допомога США, від якої напряду залежить результативність бойових дій.

Після віроломного нападу Росії, ставлення США до нашої держави почало активно трансформуватися. В очах американського уряду ми вже стали іншою країною, фактично форпостом демократії в боротьбі проти авторитаризму.

Якщо розглядати які насправді вигоди може мати Вашингтон від такої активної допомоги Україні, і якими є безпосередні інтереси Білого дому, то:

по-перше, підтримка Києва Сполученими Штатами важлива в контексті загальної зовнішньополітичної ідеології США, спрямованої на захист демократичних режимів та ліберальних цінностей. Відсутність швидкої реакції Вашингтона на події в Україні могла б коштувати значних репутаційних втрат американському уряду, який за адміністрації Байдена вже пережив істотну критику через події в Афганістані;

по-друге, США неабияк зацікавлені в послабленні Росії як екзистенційного та ідеологічного супротивника. Героїчна оборона українців проти росіян відкрила унікальну можливість для Сполучених Штатів ослабити одного зі своїх ворогів «чужими руками» без (поки що) безпосереднього втручання в пряме протистояння з агресором шляхом постачання необхідного озброєння та грошей.

по-третє, ослаблення росії також може потенційно посилити можливості США в протистоянні з КНР. РФ розглядається як один з основних партнерів Китаю на його шляху до глобального лідерства на міжнародній арені та як ідеологічний союзник у боротьбі проти теперішнього «несправедливого» міжнародного ладу. Ефективне стримування та ізоляція кремля, а також можливі внутрішньополітичні трансформації в РФ позбавлять Пекін підтримки важливої дружньої країни. Крім цього, застосування масштабних санкцій проти Росії слугує сигналом для китайського уряду, що в разі агресивних дій (наприклад щодо Тайваню) Китай може також отримати рішучу відповідь та жорсткі санкції, які теоретично можуть нанести сильнішої шкоди економіці КНР через її тісніше залучення до світової економічної системи;

по-четверте, експорт зброї та техніки США до України може дати поштовх розвитку військово-промислового комплексу Америки. Більш активне

постачання обладнання та попит на нього призводить до збільшення обсягів виробництва, а отже, і прибутків американських військових компаній.

Крім цього, вже виникає необхідність надання додаткового озброєння та техніки до країн НАТО для посилення східного флангу й задоволення потреб учасників блоку в новій техніці в обмін на ту, яку вони передають Києву. Фактично завдяки цій війні, США отримали можливість переозброїти увесь Альянс, оскільки на заміну старим радянським системам, які досі перебували в країнах колишнього соцтабору й були передані Києву в першу чергу, приходять новітня американська зброя і техніка.

Іншим вигідним військово-комерційним моментом для Вашингтона є те, що їхнє озброєння нищить «другу армію світу», що слугує неабиякою рекламою на мілітарному ринку. Крім того, інформація, яка може передаватися українцями про переваги та недоліки того чи іншого озброєння/техніки в реальних умовах є дуже цінною для подальшого розвитку військових технологій США.

Варто зазначити, що в перспективі Сполучені Штати можуть отримувати від України зразки сучасної російської зброї та техніки, які можуть бути захоплені в результаті бойових дій. Це може стати унікальним дослідницьким матеріалом для експертів оборонної промисловості США під час покращення власного озброєння. Досвід українських військових у боротьбі з російською армією також є неабияк цінним для Сполучених Штатів під час навчання підрозділів своїх збройних сил. Навчання могло б бути взаємовигідним, оскільки американські солдати отримували б інформацію про ведення бою з росіянами, а українські солдати могли б перебрати досвід і тактику американців та інших партнерів із НАТО.

Зрештою, економічне послаблення Росії та поступове обмеження експорту енергоносіїв із неї також є вигідним для Вашингтона. Частку ресурсів, які до країн ЄС постачає РФ, в перспективі можна замінити паливом зі США, насамперед скрапленим газом. Для диверсифікації джерел постачання енергоносіїв до ЄС такий варіант може бути досить ефективним в

довгостроковій перспективі і принести додаткові прибутки Вашингтону від збуту американських енергоносіїв в європейських країнах.

Як бачимо, залучення Сполучених Штатів до боротьби України проти РФ є справді важливим елементом зовнішньополітичної діяльності Вашингтона. Очевидно, що формат підтримки, який надається Америкою Україні, не є остаточним та може змінюватися з часом.

Важливим роль також відіграє організація навчання українських військових за кордоном для ознайомлення зі зброєю та технікою стандартів НАТО, забезпечення обслуговування та ремонту обладнання, переданого Україні, на підприємствах сусідніх держав і в США зокрема.

Загалом інтерес США в підтримці нашої держави є істотним, а можливості допомоги Вашингтона не є вичерпаними. Проте для того, щоб забезпечити собі постійну та об'ємну підтримку Сполучених Штатів, необхідно постійно наголошувати на важливості України як партнера США, який, зокрема, допоможе реалізувати інтереси США.

Отже, із самого початку ескалації напруженості та активізації агресивних дій Росії навколо України Сполучені Штати почали привертати увагу світової спільноти до можливих планів кремля та намагалися втілити стратегію стримування російської влади від можливого вторгнення. Хоча, на жаль, зусиль Вашингтона виявилось недостатньо для того, щоб зупинити Путіна в реалізації його віроломної авантюри, дії американського уряду змогли певним чином підготувати Україну та союзників до такого розвитку подій. Зокрема «ефект несподіванки» від вторгнення був зведений нанівець, російська пропаганда виявилася повним фарсом для західних країн, а Росія в перші дні понесла відчутні наслідки своєї агресивної політики.

Допомога США Україні після вторгнення, зокрема постачання озброєння та економічні санкції проти москви, стала важливою складовою посилення стійкості Києва в боротьбі проти загарбників. Звісно, Сполучені Штати не були та наразі не в змозі задовольнити абсолютно всі наші потреби в протистоянні РФ, проте в довгостроковій перспективі допомога США Україні так чи інакше

буде основою для успішного протистояння агресору. Тим паче, Сполучені Штати мають істотний та обґрунтований інтерес підтримувати Київ, оскільки це дозволить Вашингтону значно послабити Росію, зміцнити свої лідерські позиції серед демократичних держав та покращити свій загальний авторитет на міжнародній арені.

3.3. Роль Європейського Союзу в миротворчій діяльності під час російсько-української війни

Європейський напрям зовнішньої політики, зокрема європейська інтеграція, як відомо, є незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України з перших днів її існування, але водночас одним із найскладніших і найсуперечливіших аспектів українського державотворення. Підтвердженням цього є і широкомасштабна військова агресія Росії проти України, головний «злочин» якої в очах Кремля полягає саме в тому, що її громадяни й керівництво обрали проєвропейську, прозахідну орієнтацію. Загалом, у хронології безпосередніх відносин України і Європейського Союзу можна виділити принаймні 5 етапів:

- 1991–1994 рр. — період ініціативно-динамічних зовнішньополітичних зусиль із боку України щодо налагодження співробітництва з Європейським Союзом і байдужості та нейтральної пасивності із боку ЄС;

- 1995–1998 рр. — так званий «інерційний період», але із започаткуванням постійного партнерського діалогу між Україною і ЄС на основі підписаної ними у 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво;

- 1999–2004 рр. — «смутий час», коли, з одного боку, президентом України Л. Кучмою відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво були зроблені організаційно-законодавчі кроки щодо визначення євроінтеграційного стратегічного зовнішньополітичного курсу, а з іншого — посилились авторитарні тенденції його правління і залежність (переважно негативна) зовнішньої політики України від серйозних внутрішньополітичних

випробувань (корупція, тіньова економіка, придушення свободи слова тощо), що викликало розчарування з боку західних партнерів;

- 2005–2013 рр. — «переговорний період», який, попри насиченість подіями у відносинах України з Європейським Союзом, можна назвати «часом нереалізованих можливостей», адже наближення нашої держави до ЄС переважно тільки декларувалося й імітувалося, а реальних результатів практично не було, і не в останню чергу через занадто «обережну» позицію Євросоюзу;

- від 2014 р. — сучасний період, пов'язаний із початком Революції Гідності та підписанням, ратифікацією й реалізацією Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом в умовах тимчасової окупації АРК, воєнного протистояння на сході України та розгортання широкомасштабної російсько-української війни і системної кризи й початку реформування самого ЄС [14].

Водночас, саме цей, нинішній етап взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом виявився найрезультативнішим щодо реалізації євро інтеграційного курсу України із аслуговує на особливу увагу. Після зміни влади в Україні в результаті Революції Гідності в лютому 2014 р. і наступної тимчасової окупації РФ Автономної республіки Крим та розгортання нею «гібридної війни» на сході України, Європейський Союз нарешті виявив готовність надати Україні морально-політичну підтримку. 20 березня 2014 року новий прем'єр-міністр України А. Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. А обрання 25 травня 2014 року в першому ж турі нового, проєвропейські налаштованого президента України П. Порошенка свідчило про певну консолідацію волі українського суспільства чинити спротив російській агресії і активізувати зусилля в реалізації європейського вибору України. Тому цілком очікувано й закономірно вже червня 2014 року у Брюсселі президент України П. Порошенко разом із лідерами Грузії і Молдови підписав економічну частину Угоди про асоціацію.

Це створило нову політичну реальність та стимулювало 02 липня 2014 року, у розпал боїв на Донбасі, зустріч у Берліні міністрів закордонних справ

України, РФ, ФРН і Франції, яка започаткувала нормандський формат переговорів щодо ситуації в Україні, а згодом привела мінського переговорного процесу, який, як відомо, завершився повним провалом і розгортанням повномасштабної військової агресії Росії проти України 24 лютого 2022 року.

Загалом, у 2014 – 2019 рр. завдяки зусиллям нової української влади в євроінтеграційному напрямі було досягнуто позитивних зрушень у взаємовідносинах України і Європейського Союзу. Зокрема, був завершений тривалий і досить складний процес ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС всіма його 28 державами-членами, яка 01 вересня 2017 року остаточно набула чинності в повному обсязі.

У 2016 році Європейський Союз став найбільшим торговельним партнером України: частка ЄС у експорті українських товарів становила 37,1%, а частка ЄС в українському імпорті зросла до 43,7%. Наступного року Рада ЄС затвердила нові тимчасові торговельні преференції для України.

17 травня 2017 року у Європарламенті підписано законодавчий акт, згідно з яким запроваджувався безвізовий режим для громадян України, що почав діяти з 11 червня 2017 року. Йшлося про надання безвізового режиму для українців при в'їзді до 34 європейських держав.

У 2019 році команда нового президента України В. Зеленського не лише продовжила реалізовувати євроінтеграційний курс нашої держави, але, по суті, розробила нову тактику зближення України з Європейським Союзом. Йдеться, наприклад, про організацію кампанії з отримання зобов'язань від держав-членів ЄС про підтримку ними членства України в цьому об'єднанні демократичних держав Європи. Уже в березні 2021 року президенти Литви та України Гітанас Науседа та Володимир Зеленський підписали в Києві першу таку спільну декларацію, в якій зазначається, що в той день, коли Україна надасть у Брюссель свою заявку на вступ до ЄС, Литва буде готова проголосувати за таке рішення. Незабаром подібні зобов'язання взяла на себе низка інших країн-членів ЄС — Латвія, Естонія, Польща, Словаччина, Хорватія, Словенія. Розпочалися переговори щодо цього з іншими державами Європи, зокрема з

Румунією, Чехією тощо [12]. При цьому нове українське керівництво спиралося на громадську думку, яка свідчила про масову підтримку українцями євроінтеграційного курсу та про незворотність європейськоговибору України: наприкінці 2021 р., зокрема, вступ до ЄС підтримували 62% українців, а до НАТО — 58%.

Напочатку 2022 року, на тлі попереджень про неминучість масованої російської агресії, Україна пропонувала Європейському Союзу запровадити превентивні санкції проти РФ. 17 лютого 2022 року у Брюсселі відбувся неформальний саміт ЄС щодо загострення безпекової ситуації на всьому периметрі кордонів РФ і України. Верховний представник ЄС із питань спільної зовнішньої політики Ж. Боррель заявив, що з 2014 р. Європейський Союз надав Україні 17 млрд євро, утім ЄС відмовився вводити превентивні санкції проти Росії, що розглядалось як нібито мотивування Путіна до чергової стадії російсько-української війни. На зустрічі міністрів закордонних справ країн ЄС у Брюсселі міністр закордонних справ України Д. Кулеба закликав надати Україні чітку перспективу членства в ЄС. Замість цього 21 лютого 2022 року Євросоюз тільки дипломатично засудив звернення Путіна до Ради Федерації щодо визнання незалежності так званих «ДНР» і «ЛНР». Це «визнання» відбулось у адміністративних кордонах українських Донецької і Луганської областей. Унаслідок цього 23 лютого 2022 р. Європейський Союз запровадив санкції проти 351 депутата Державної Думи РФ та обмежив доступ РФ до ринку фінансових послуг.

24 лютого 2022 року відбувся надзвичайний саміт Євросоюзу у зв'язку з агресією Росії проти України. Було погоджено перші пакети санкцій проти РФ. 27 лютого 2022 року Євросоюз заклав небо для російських авіакомпаній, на початку березня це ж саме зробили США, а загалом — 36 країн світу.

А 21 березня 2022 року, на тлі розгортання російської агресії в Україні, на зустрічі міністрів закордонних справ та оборони 27 країн-членів ЄС у Брюсселі було ухвалено рішення про прийняття першої в історії спільної стратегії Євросоюзу в галузі безпеки й оборони під назвою «Стратегічний компас

безпеки та оборони для Європейського Союзу, який захищає своїх громадян, цінності й інтереси та сприяє міжнародному миру і безпеці», реалізація якого розрахована до 2030 року. У цьому документі ЄС, окрім іншого, було засуджено окупацію РФ Криму і закріплено визначення невмотивованої та несправедливої російської агресії проти України, що свідчило не лише про зміну ставлення, але і практичного підходу Євросоюзу в бік консолідації зусиль як у напрямку запровадження жорстких економічних санкцій проти РФ, так і надання Україні реальної потужної фінансової, гуманітарної, економічної і, що особливо важливо, військової допомоги.

Загалом, як відверто визнав у вже згадуваному виступі на загальній зустрічі послів ЄС Ж. Боррель, Європейський Союз припустився помилок у своїх підходах, зокрема в оцінці ситуації перед вторгненням РФ в Україну. «Війна в Україні триває, — зазначив шеф європейської дипломатії. — Ми не передбачали, наскільки ефективно Україна чинитиме опір. І ми не вірили, що війна буде. Я маю визнати, що коли американці говорили нам: «Вони нападуть», то ми дуже неохоче в це вірили. Дуже добре пам'ятаю, як держсекретар Блінкін зателефонував мені і сказав: «Це станеться цими вихідними», а вже за два дні росіяни почали бомбити Київ. Але ми не вірили, що це станеться, і не передбачали, що Україна готова чинити опір так запекло і так успішно, як вона це робить. Безумовно, завдяки нашій військовій підтримці, без неї це було би неможливо, але ж і українці зі свого боку доклалися. Ми також не передбачали, що Путін може підти на масову мобілізацію та відкриті ядерні погрози... Ви маєте пояснити світові, що означає його ставлення до Заходу? і якими є справжні причини війни» [12].

28 лютого 2022 року, за 5 днів після початку повномасштабної російської агресії проти України, яка сколихнула весь цивілізований світ, Україна офіційно подала до Брюсселя заявку про вступ до Європейського Союзу і висловила сподівання, що ЄС, враховуючи обставини, зможе швидко почати цю процедуру.

08 квітня 2022 року президент Європейської Комісії Урсула фон дер

Ляйен під час візиту до Києва офіційно передала В. Зеленському опитувальник, заповнення якого є необхідним кроком для надання Україні статусу кандидата в ЄС. Через 10 днів, 18 квітня, Україна передала заповнену першу частину опитувальника, що складався з 370 запитань на близько 40 сторінках і стосувався політичної та економічної проблематики. До речі, саме в цей день розпочалася друга фаза наступу Росії на Донбасі з метою повного контролю над територіями Донецької та Луганської областей і утримання сухопутного коридору з АР Крим.

У відповідь Рада ЄС виділила Україні 1,5 млрд євро військової допомоги. На другу частину опитувальника ЄС, переданого Україні 13 квітня, потрібно було більше часу. Адже він був набагато більший: майже 240 сторінок із приблизно двома тисячами запитань і стосувався питань впровадження в Україні європейського права. Менш ніж за місяць, 9 травня 2022 р., Україна передала Єврокомісії заповнену і цю частину: відповіді склали майже 4 тис. сторінок. Такої оперативності в ЄС ще не було ніколи. У відповідь, уже 12 травня в Міністерстві закордонних справ РФ заявили, що Росія проти вступу України не лише в НАТО, але і до Європейського Союзу, а 14 травня уточнили, що якщо Євросоюз схвалить початок процедури вступу України до ЄС, це буде означати кінець об'єднання і буде свідчити, що воно керується суто геополітикою. Тим часом, 20 квітня 2022 року до Києва здійснив візит голова Європейської Ради Шарль Мішель. Він відвідав зруйновану російськими окупантами Бородянку, де запевнив, що «миру без справедливості не може бути». А 09 травня 2022 року він відвідав Одесу, де висловив стурбованість блокадою українських портів.

04 травня 2022 року Європейська комісія оголосила шостий пакет санкцій проти РФ. Угорщині було запропоновано перехідний період до 2024 року, аби відмовитись від російської нафти.

06 травня у Варшаві за ініціативою урядів Польщі та Швеції відбулася міжнародна донорська конференція, учасники якої обговорили обсяги та способи допомоги Україні в час агресії Росії та для повоєнного відновлення.

Відкриваючи конференцію, президент Європейської Ради Шарль Мішель заявив, що вона стане відправною точкою європейського «плану Маршалла» для України. У конференції взяли участь особисто чи онлайн президенти, прем'єр-міністри, представники урядів чи послы 37 держав світу. Виступаючи на її закритті, прем'єр-міністр Республіки Польща Матеуш Моравецький оголосив, що учасники конференції зібрали для України 6,5 млрд доларів, і заявив, що міжнародна спільнота повинна посилити санкції проти Росії, зокрема запровадити повне ембарго на газ і нафту, а також конфіскувати російські активи та федеральні резерви. А 18 травня 2022 року Європейська комісія рекомендувала виділити Україні кредит 9 млрд євро. 19 травня 2022 року Європейський парламент проголосував за скасування імпортних мит на товари з України.

30-31 травня 2022 року відбувся саміт Євросоюзу, на якому Італія, Кіпр, Угорщина виступили проти розширення антиросійських санкцій. 11 червня 2022 року у Києві відбулися переговори з головою Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляйєн, яка вдруге після широкомасштабного вторгнення РФ відвідала Україну. Під час них зазначалося, що сім країн-членів Європейського Союзу поки що не підтримують надання Україні статусу країни кандидата на вступ до ЄС, зокрема, проти виступають Австрія, Данія, Нідерланди, Швеція, а Німеччина і Франція — проти спрощеної та прискореної схеми такого рішення [45].

Якщо говорити про допомогу Україні, то більшість громадян країн-членів ЄС схвалюють постачання в Україну військової техніки: згідно з опитуваннями, закупки й постачання військового обладнання схвалюють 67% європейців. Найбільші показники зафіксовані у Фінляндії (90%), Естонії (87%), Польщі (86%), Литві (84%) та Португалії (83%), а найнижчі — на Кіпрі (31%) і в Болгарії (30%). - також 93% громадян країн ЄС підтримують надання гуманітарної допомоги Україні, а 75% — прийом українських біженців (сьогодні в Європі понад 6 млн українських біженців, і країни ЄС із свого бюджету вже виділили 3,7 млрд євро для допомоги їм та планують збільшити

її); - 80% європейців схвалюють фінансову підтримку України: з 2014 року Європейський Союз надав Україні 17 млрд євро, а з початку широкомасштабної агресії Росії — 2 млрд євро на закупівлю зброї і розпочав План Маршалла для України, який допоможе державі відновити інфраструктуру й підтримати економіку нашої країни після війни, а Єврокомісія запропонувала Україні додаткову макрофінансову допомогу в 2022 році у 9 млрд євро.

Європейський Союз скасував усі квоти та мита на українську продукцію та створив спеціальний «Європейський фонд миру» для посилення спроможності України в її війні проти держави-терориста, створена й активно діє контактна група з надання військової допомоги Україні «Рамштайн», до складу якої входять представники близько 50 країн.

Європарламент також підтримав резолюцію із зверненням до лідерів країн-членів ЄС надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС «як чіткий політичний сигнал солідарності з народом України», а також рекомендував якомога швидше надавати Україні необхідну зброю. «Стратегічна мета вільного світу — допомогти Україні в кінцевому підсумку завдати поразки російському агресору й відновити контроль над її територією у міжнародно визнаних кордонах», — наголошується в цій резолюції Європарламенту («за» проголосували 438 депутатів, 65 — «проти», 94 — утрималися).

У Європі вже більше 30 країн блокують російську пропаганду, зокрема мовлення телеканалів РФ тощо [6]. Наведені факти переконливо свідчать про те, що і у громадян Європи, і у чиновників Європейського Союзу та лідерів країн-членів під час російсько-української війни суттєво змінилося ставлення до України і щодо її перспектив членства в ЄС, і це стало обнадійливим фактом і додатковим стимулом для нашої перемоги над російським агресором.

Нарешті, 23 червня 2022 року Європейська Рада одноголосно визнала Україну (разом із Молдовою) офіційним кандидатом на вступ до Європейського Союзу, що стало історичною подією у взаємовідносинах України та ЄС і важливим політичним сигналом та свідченням реальної підтримки Євросоюзом і усіма його 27 державами-членами європейської

перспективи України [6].

Отже, повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року максимізувало підтримку українцями євроінтеграції, яка стала водночас запорукою стійкості та здатності до боротьби з російськими окупантами. Сьогодні можна і навіть потрібно дискутувати з питань переваг і ризиків вступу до ЄС, шляхів забезпечення й захисту специфічних інтересів окремих прошарків населення та галузей економіки, але щодо цінностей європейської цивілізації має існувати широкий загальнонаціональний консенсус.

Важливішими є суспільно-політичні та гуманітарні аспекти європейської інтеграції країни. Особливу увагу слід приділити відомій тріаді: права і свободи людини, демократія, верховенство права, у т. ч. міжнародного. Окрім того, в процесі підготовки до вступу необхідно всіляко сприяти формуванню позитивної суспільної думки щодо європейського вибору України як безальтернативного шляху до демократичної, правової і процвітаючої європейської держави і водночас розширювати українську присутність у Європі та зробити це складовою національної політики в культурній та гуманітарній сфері. Аби зберегти перспективу реального членства України в ЄС у найближчі п'ять-десять років, для вирівнювання економічної відсталості національна економіка України має не лише повністю відновитися після переможного завершення російсько-української війни, але й розвиватись удвічі швидше, ніж у нинішніх країнах-членах ЄС.

Україні немає альтернативи, що вона вигідна як Україні, так і Європейському Союзу, всім його державам-членам, що, врешті-решт, якщо Україна хоче зберегти свою незалежність та відновити територіальну цілісність, зміцнити демократичність національної влади та підвищити добробут населення, вона має за допомогою західних союзників перемогти у російсько-українській війні і не лише відродити, але й побудувати сучасну, квітучу, спрямовану на майбутнє Україну та стати справжньою демократичною європейською державою, а не проміжною, євразійською країною.

3.4. Вплив російсько-української війни на міжнародну безпеку та стабільність, наслідки цієї війни для світового порядку

Повномасштабна війна Росії проти України змінила картину світу, суттєво прискоривши кризові тенденції у системі міжнародних відносин, що сформувалися після холодної війни. Агресивна неоімперська політика Росії спричинила тектонічні зсуви у сприйнятті безпеки, а також завдала неймовірної шкоди міжнародній системі гарантування безпеки та стабільності, висвітлила неефективність існуючих механізмів попередження та врегулювання криз.

Російсько-українська війна висвітлила серйозні проблеми в системах глобальної і регіональної безпеки. Практика використання права вето в РБ ООН гальмує, а в гіршому випадку унеможлиблює ухвалення рішень із врегулювання конфліктів, які прямо чи опосередковано зачіпають інтереси постійних членів РБ. Неприпустимим є і те, що у випадку російсько-української війни Росія — постійний член РБ — є визнаним агресором, який блокує рішення, пов'язані з розв'язанням цього конфлікту. Це суперечить здоровому глузду і вимагає негайного реформування ООН.

Система безпеки ООН не продемонструвала ні політичної волі, ні ефективності механізмів примушення до остаточного розв'язання конфліктів, дотримання міжнародних норм і взятих зобов'язань. Із арсеналу РБ практично зникли передбачені Статутом ООН операції з примушення до миру — через брак політичної волі, фінансових і військовотехнічних ресурсів, ветування таких рішень. Замість цього практикуються більш м'які засоби: операції з побудови миру та з підтримання миру. Намагання ООН та інших безпекових організацій уникати складних проблем призводить до їх поглиблення замість розв'язання. Надання пріоритету припиненню вогню у політичному врегулюванні збройних конфліктів призводить до їх заморожування з наступною ескалацією. Яскравим прикладом є заморожування конфлікту на Донбасі у 2014 р., який прогнозовано переріс у повномасштабну агресію проти України.

Захід у цілому, його безпекові інститути, системи забезпечення національної безпеки переважної більшості західних держав виявилися неготовими до повномасштабної агресії Росії, яка поставила світ на межу Третьої світової війни. З іншого боку, для всього світу виявилось несподіваним, що такий потужний агресор, як Росія, може зазнати не лише опору, але й поразки у протистоянні з країною, народ і влада якої є консолідованими в захисті свободи та територіальної цілісності. Більш того, Захід міг би й не оговтатися, або принаймні зазнав би суттєвих іміджевих втрат після такого нахабного та агресивного «підвищення ставок» Кремлем, якщо б Україна не зірвала російський блицкриг. Початкова фаза війни Росії проти України, висування нею ультиматумів НАТО, її наступний ядерний шантаж США та європейських країн засвідчили необхідність присутності в арсеналі систем колективної і національної безпеки засобів завчасного виявлення ризиків, запобігання загрозам, адекватного, ефективного реагування не лише безпосередньо на агресію, але й на погрози нею.

Війна висвітлила проблемні питання стосовно ефективності наявних економічних і безпекових союзів. Головними з проблем тут є, мабуть, помилки в оцінці ризиків, неспроможність запобігти кризовим явищам, запізнення в реагуванні на них, безвідповідальне ставлення окремих союзників до потреб у ресурсах.

На цьому тлі лунають апокаліптичні висновки про кінець глобалізації, завершення епохи крупних союзів і перехід ініціативи до мережевих структур у вигляді автономних регіональних і субрегіональних союзів, альянсів, коаліцій. Насправді, ознаки таких процесів мають місце і спрямовані на пошук способів домогтися внутрішньої солідарності та стійкості альянсів і коаліцій. Прикладами можуть бути:

- уже існуючий в Європі Північноєвропейський оборонний союз, Вишеградська четвірка, Люблінський трикутник, проект Тримор'я;
- ініціатива Б.Джонсона зі створення поза рамками ЄС під егідою Великої Британії нового воєнно-політичного та економічного союзу за участю

України, Польщі, Естонії, Латвії, Литви і Туреччини;

- ідея Е.Макрона, що вже почала втілюватися, зі створення «Європейської політичної спільноти» із залученням, окрім членів ЄС, усіх країн Західних Балкан, України та Молдови;

- коаліції держав, що склалися навколо допомоги Україні в боротьбі з російською агресією (т.зв. процеси «Рамштайн» і «Копенгаген»)

На нашу думку, за умов відсутності переконливих доказів ефективності і стійкості нових утворень, процес піде, скоріше, кількома паралельними шляхами: реформування наявних економічних і безпекових інститутів; формування всередині них більш стійких субрегіональних структур і гнучких ситуативних коаліцій; розвиток міжрегіональних і глобальних партнерств.

Динаміка глобальних процесів свідчить про рух до двополярного світу, на полюсах якого будуть США та Китай з коаліціями держав-однодумців. Велику кількість країн, що хитаються між приєднанням до одного з полюсів і умовним нейтралітетом очікують складні часи конкурентної боротьби за їх прихильність (або лояльність) — не виключено, що із застосуванням як «м'якої», так і «жорсткої» сили.

Доленосних змін можна очікувати у сфері реформування глобальних і регіональних структур безпеки. Головним напрямом цих процесів може стати зростання ролі більш компактних і внутрішньо більш солідарних субрегіональних чи секторальних об'єднань країн — можливо навіть з переформатуванням наявних більш крупних структур, до яких вони належать. Роль Росії у новому світовому порядку, що народжується, суттєво зменшується. Її схильність до провакацій, шантажу, ультиматумів дедалі більше не влаштовує і дратує провідні країни по обидва полюси. У новому світовому порядку Росія заслуговує на роль сировинного придатка для прогресивних економік. Зведення до мінімуму її агресивної імперської сутності вимагає її демілітаризації і докорінного переформатування наявного державного устрою.

Україна має скористатися цими процесами в міжнародному безпековому оточенні для підтвердження своєї суб'єктності, зміцнення і просування

позитивного іміджу, отримання членства в європейській та євро-атлантичній системах колективної безпеки.

Колективна протидія Росії уже перетворилася на один із символів оновленої західної єдності. Це безпосередньо впливає на стратегію перемоги над Росією (стосовно чого в таборі демократичних країн сформувався певний консенсус, сформульований в документах самітів ЄС, G7, НАТО), а також на тривалість війни та уяву про майбутнє України та Росії.

На фоні подій в Україні та загалом у міжнародному безпековому середовищі в ЄС назріває усвідомлення необхідності реформ, зокрема Спільної політики безпеки і оборони, що має забезпечити адекватне реагування на нові виклики.

Головними аспектами реформи мають стати: визнання і врахування помилок; врахування воєнного досвіду України, розширення допомоги зміцнення власних спроможностей, створення Ресурсів швидкого розгортання ЄС; покладання на власні сили; надання особливої уваги гібридним загрозам і війні в інформаційному просторі; збільшення інвестицій у потрібні стратегічні системи та новітні комплекси.

НАТО та ЄС, їх країни-члени надають Україні суттєву допомогу в оснащенні ЗСУ потрібними озброєннями, а також масштабну фінансову та гуманітарну допомогу. Загалом допомогу Україні в тому чи іншому вигляді надали понад 50 країн світу, гуманітарну та фінансову — понад 30 іноземних компаній, а також ряд міжнародних організацій.

Численні офіційні заяви на рівні вищих посадових осіб свідчать про незмінність політики НАТО стосовно російсько-українського конфлікту: «Ми не можемо дозволити президенту Путіну перемогти. Це було б катастрофою, трагедією для українців, але це також зробило б членів НАТО більш уразливими. Тому що тоді президент Путін усвідомив би, що може досягати своєї мети військовою силою. І це стало б натяком не тільки для нього, але й для інших авторитарних лідерів у всьому світі».

Усвідомлення очевидної і хронічної неспроможності наявних

міжнародних структур оперативно ухвалювати рішення та ефективно їх реалізувати з метою запобігання кризам і їх врегулюванню, спонукало міжнародну спільноту до створення нових тимчасових коаліцій.

Найбільш відомими зразками таких новостворених об'єднань з метою оборонної підтримки України є Контактна група з оборони України (формат «Рамштайн», Ukraine Defence Contact Group) і формат «Копенгаген».

У першій зустрічі 26 квітня 2022 року формату «Рамштайн» взяли участь представники понад 40 країн, у т. ч. члени НАТО і ЄС, а також представники держави Африки, Близького Сходу та Азійсько-Тихоокеанського регіону.

З жовтня 2022 року до складу учасників приєдналися ще понад 10 держав. При цьому об'єднання залишається не інституціалізованим (без формальної угоди чи статуту), що не заважає, а можливо, і є запорукою високої оперативності та результативності діяльності об'єднання. Іншими складовими ефективності формату «Рамштайн» є, очевидно, лідерство Сполучених Штатів, залучення НАТО і ЄС, наявність спільного безпекового інтересу для всіх учасників.

Конференція західних партнерів України в Копенгагені є своєрідним доповненням і продовженням формату «Рамштайн». Її головним завданням є забезпечення безперервного та довгострокового фінансування оборонних потреб України. В основі результативності «Копенгагену», очевидно, закладені ті ж самі фактори — лідерство (Данія і Велика Британія) та спільні безпекові інтереси учасників.

Також за ініціативою Президента Франції Е. Макрона було утворено Європейське політичне співтовариство, новий формат покликаний запропонувати «сигнал єдності» та «платформу для політичної координації» як для держав-членів ЄС, так і для тих, що не входять до ЄС. Перший саміт за участі понад 40 європейських держав (27 країн-членів ЄС та 17 країн, що мають статус кандидата або партнера, зокрема, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна) був присвячений не війні в Україні, а переважно обговоренню того, що саме російське вторгнення загострило потребу

«переосмислити та реформувати ширший європейський порядок, окрім роботи ЄС і НАТО». З часом цей формат може перерости в конференцію, що доповнює існуючі союзи, або ж стати альтернативою ОБСЄ як майданчика для обговорення проблем європейської безпеки між однодумцями. Україна, приєднуючись до цього формату, має скористатися шансом набути політичного порозуміння, підтримки з боку європейських партнерів з метою їх подальшої конвертації в їх готовність надати їй статус повноправного члена ЄС.

Керівники держав і урядів державчленів НАТО визнали, що війна РФ проти України є фундаментальним викликом цінностям і нормам, що сприяли безпеці та добробуту європейського континенту, а також офіційно задекларували наміри протидіяти російській агресії, допомагати владі та народу України та захищати безпеку союзників.

ВИСНОВКИ

Вивчення війн нового покоління стає надзвичайно важливим у контексті постійної еволюції військових та політичних стратегій, технологічних змін та геополітичних викликів.

В аналізі основних підходів до вивчення сучасних конфліктів виявлено, що гібридні війни та кібервійна стають визначальними аспектами воєн нового покоління.

Гібридна та кібервійна відкривають новий етап у розвитку воєнного мистецтва, де традиційні військові методи поєднуються з кібернетичними та інформаційними технологіями. Гібридна війна використовує цілий спектр методів – від військових дій до інформаційної та політичної маніпуляції, маючи за мету підірвати стабільність та підійти до конфлікту непрямими шляхами. Її особливістю є поєднання традиційних та нетрадиційних методів, використання гнучкості.

Під час ведення кібервійни, у свою чергу, здійснюється проникнення у цифровий простір, за допомогою кібернетичних засобів для атак на інформаційні системи, мережі та інфраструктуру. Вона має великий потенціал завдати шкоди без використання прямої військової сили, але при цьому може мати серйозний вплив на економіку, безпеку та суспільство.

Яскравим прикладом сучасної кібервійни є розпочаті кібератаки РФ на системи України, 15 лютого 2022 року. Тоді DDoS-атак зазнали сайти Міністерства оборони та Збройних Сил України. Були також зафіксовані перебої в роботі веб-сервісів державних «Ощадбанку» і «ПриватБанку».

Також відбувалися спроби зламу українських державних реєстрів, зокрема - Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, задля заволодіння особистими даними громадян України.

Кіберпростір все частіше стає невідомим простором для розгорданя війн нового покоління та доповненням до класичних площин ведення бойових дій.

Російські хакери загрожують не лише Україні, але і усьому цивілізованому світу. У той же час, наша країна має на своєму боці досить впливових союзників. Тому дії, які відбуваються на світовій кіберарені сьогодні можна без перебільшення називати першою світовою кібервійною.

Інформаційна війна стала визначальним аспектом сучасних конфліктів, яка використовується для маніпулювання громадською думкою, формування образів супротивників та впливу на міжнародні відносини. Засоби масової інформації та соцмережі надали нові можливості для швидкого поширення інформації та впливу на думку мас. Їхня роль у формуванні публічної думки та перспектив управління інформацією надзвичайно важлива у веденні сучасних конфліктів.

Для уникнення прямих загроз необхідно розвивати стратегії контролю та захисту від дезінформації, фальсифікації та маніпуляції інформацією. Крім того, розуміти механізми впливу засобів масової інформації та соцмереж є ключовим для забезпечення національної безпеки, міжнародної стабільності та уникнення конфліктів. Розвиток ефективної стратегії управління інформаційними потоками, особливо у військових та політичних сферах, важливий для забезпечення об'єктивності та достовірності інформації, що сприятиме підвищенню стійкості суспільства до інформаційних впливів, які можуть спричинити напругу та конфлікти.

Сучасні методи та засоби ведення війн нового покоління виявилися мультифункціональними та технологічнопередовими, включаючи в себе кібератаки, використання безпілотників, штучний інтелект та інші інноваційні рішення. Ці методи та засоби не тільки змінюють обличчя воєн, але і створюють нові виклики для міжнародної безпеки та правопорядку.

Новий світовий порядок – це міжнародний лад, який сформується у планетарному масштабі, коли буде подолана наявна політична та світоглядна криза у міжнародних відносинах. Однією з головних геополітичних ознак нового світового порядку є об'єктивний поділ на дві групи держав: привілейовані ядерні та непривілейовані неядерні, між якими рівноправ'я у

відносинах фактично є порушеним. Окреслилося протиріччя між потенціалом держав, їхніми національними інтересами та прагненням дотримуватися кодексу цивілізованої міжнародної поведінки. Поступово формується перспектива згортання глобалізації та поступового утвердження у якості провідної тенденції світового розвитку тенденції регіоналізації, коли світ буде поділений на макрорегіони зі своїми центрами впливу в рамках багатопольярної моделі.

Проблемний блок нового світового порядку полягає у перенаселеності Землі, корегуванні міграційних потоків робочої сили та розв'язанні демографічних дисбалансів. Іманентною ознакою нового світового порядку стала необхідність швидкого реагування та попередження глобальних кліматичних змін та екологізація міжнародних відносин. Поширення пандемії COVID-19 сприяє розширенню впливу біополітики, коли впроваджуються біологічні технології соціального управління, які обґрунтовуються необхідністю «виживання людства». Військово-силовий чинник поступово витісняє цивілізаційний та міжнародно-правовий фактори та стає домінантою у новому світовому порядку.

Російсько-українська війна висвітлила серйозні проблеми в системах глобальної і регіональної безпеки. Практика використання права вето в РБ ООН гальмує, а в гіршому випадку унеможливорює ухвалення рішень із врегулювання конфліктів, які прямо чи опосередковано зачіпають інтереси постійних членів РБ. Неприпустимим є і те, що у випадку російсько-української війни Росія — постійний член РБ — є визнаним агресором, який блокує рішення, пов'язані з розв'язанням цього конфлікту. Це суперечить здоровому глузду і вимагає негайного реформування ООН.

Система безпеки ООН не продемонструвала ні політичної волі, ні ефективності механізмів примушення до остаточного розв'язання конфліктів, дотримання міжнародних норм і взятих зобов'язань. Із арсеналу РБ практично зникли передбачені Статутом ООН операції з примушення до миру — через брак політичної волі, фінансових і військовотехнічних ресурсів, ветування

таких рішень. Замість цього практикуються більш м'які засоби: операції з побудови миру та з підтримання миру. Намагання ООН та інших безпекових організацій уникати складних проблем призводить до їх поглиблення замість розв'язання. Надання пріоритету припиненню вогню у політичному врегулюванні збройних конфліктів призводить до їх заморожування з наступною ескалацією. Яскравим прикладом є заморожування конфлікту на Донбасі у 2014р., який прогнозовано переріс у повномасштабну агресію проти України.

Нагальним завданням для України за умов російської агресії є створення конкретного механізму колективної безпеки з країнами НАТО: США, Великою Британією, Польщею, Балтійськими країнами, Турцією та ін.

Що стосується ролі США у російсько-українській війні, то самого початку ескалації напруженості та активізації агресивних дій Росії навколо України Сполучені Штати почали привертати увагу світової спільноти до можливих планів кремля та намагалися втілити стратегію стримування російської влади від можливого вторгнення. Хоча, на жаль, зусиль Вашингтона виявилось недостатньо для того, щоб зупинити Путіна в реалізації його віроломної авантюри, дії американського уряду змогли певним чином підготувати Україну та союзників до такого розвитку подій. Зокрема «ефект несподіванки» від вторгнення був зведений нанівець, російська пропаганда виявилася повним фарсом для західних країн, а Росія в перші дні понесла відчутні наслідки своєї агресивної політики.

Допомога США Україні після вторгнення, зокрема постачання озброєння та економічні санкції проти Москви, стала важливою складовою посилення стійкості Києва в боротьбі проти загарбників. Звісно, Сполучені Штати не були та наразі не в змозі задовольнити абсолютно всі наші потреби в протистоянні РФ, проте в довгостроковій перспективі допомога США Україні так чи інакше буде основою для успішного протистояння агресору. Тим паче, Сполучені Штати мають істотний та обґрунтований інтерес підтримувати Київ, оскільки це дозволить Вашингтону значно послабити Росію, зміцнити свої лідерські

позиції серед демократичних держав та покращити свій загальний авторитет на міжнародній арені.

Російська агресія є безпосередньою загрозою для безпеки Альянсу, а допомога Україні – невід’ємною складовою протидії зазначеній загрозі. ЄС також розглядає підтримку України в боротьбі з російською військовою агресією як ключове завдання зі зміцнення європейської безпеки, що є свідченням спільності безпекових інтересів України та ЄС як на цей момент, так і у тривалій перспективі.

Найбільш відомими зразками таких новостворених об’єднань з метою оборонної підтримки України є Контактна група з оборони України (формат «Рамштайн», Ukraine Defence Contact Group) і формат «Копенгаген».

У першій зустрічі 26 квітня 2022 року формату «Рамштайн» взяли участь представники понад 40 країн, у т. ч. члени НАТО і ЄС, а також представники держави Африки, Близького Сходу та Азійсько-Тихоокеанського регіону.

З жовтня 2022 року до складу учасників приєдналися ще понад 10 держав. При цьому об’єднання залишається не інституціолізованим (без формальної угоди чи статуту), що не заважає, а можливо, і є запорукою високої оперативності та результативності діяльності об’єднання. Іншими складовими ефективності формату «Рамштайн» є, очевидно, лідерство Сполучених Штатів, залучення НАТО і ЄС, наявність спільного безпекового інтересу для всіх учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 3-я світова інформаційна війна. Частина 1 - Афінські новини. Афінські новини - Новини українською мовою з Греції. URL: <https://ua.rua.gr/2022/04/08/3-я-світова-інформаційна-війна-частина-5/> (дата звернення: 17.11.2023).
2. After Russia's Ukraine Invasion, Sharp Focus On Calls For Un Reform. Ndtv World URL: <https://www.ndtv.com/world-news/russia-ukrainea-war-after-russias-ukraine-invasion-sharp-focus-on-calls-for-un-reform-2874814> (дата звернення: 26.11.2023).
3. Cheberyako O. V., Kolesnyk V. F. International security in the frame of modern global challenges: Collection of scientific works. – Mykolas Romeris University, Vilnius, 2018. 556 p.
4. Dictionnaire Diplomatique. Т.ІІ. – Paris: Academie Diplomatique Internationale. – P. 696
5. ІV квартал. Україна в умовах гібридної війни – Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Запорізька обласна універсальна науковабібліотека. URL: <https://zounb.zp.ua/resourse/pokazhchyky/ukrainskij-vibir-vikliki-ta-perspektivi/2017yvvtp/iv-kvartal-ukraina-v-umovah-gibridnoi-vijni> (дата звернення: 24.11.2023).
6. LB.ua. За два кроки до «приймальні» Євросоюзу: чи стане Україна кандидатом на вступ?. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2022/06/16/520286_dva_kroki_priymalni.html (дата звернення: 14.11.2023).
7. Lind, William S. (January 15, 2004), “Understanding Fourth Generation War”, antiwar.com, retrieved February 7, 2010
8. U.S. Security Cooperation with Ukraine - United States Department of State. United States Department of State. URL: <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine/> (date of access: 27.10.2023)

9. What do Americans think of the Russia-Ukraine war and of the US response? | Brookings. Brookings.
URL: <https://www.brookings.edu/articles/what-do-americans-think-of-the-russia-ukraine-war-and-of-the-us-response/> (date of access: 19.11.2023)
10. William S. Lind, LtCol. Gregory A. Thiele, USMC; 4th Generation Warfare Handbook, Castalia House.
11. Бахтін А. М. Війни шостого покоління. Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Сер.: Історичні науки. 2008 № (75). С. 167 – 170
12. Боррель назвав війну РФ проти України екзистенційною загрозою для європейців. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3768622-borrel-nazvav-vijnu-rf-proti-ukraini-ekzistencijnou-zagrozou-ak-dla-evropi-tak-i-dla-ssa.html> (дата звернення: 24.11.2023).
13. Василенко О.В. Основні світові тенденції розвитку озброєння та військової техніки для ведення війн у майбутньому / О.В. Василенко // Наука і оборона. – 2009. – № 4. – С. 18–22.
14. Віднянський С. В. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. <https://mzu.history.org.ua/index.php/MZU/article/view/331>.
URL: <https://mzu.history.org.ua/index.php/MZU/article/view/331> (дата звернення: 02.11.2023).
15. Війна в Україні показує, як технології змінюють поле бою – TheEconomist. Texty.org.ua - статті та журналістика даних для людей – Тексти.org.ua. URL: <https://texty.org.ua/fragments/110086/vijna-v-ukrayini-rokazuye-yak-tehnolohiyi-zminuyuyut-pole-boyu-the-economist/> (дата звернення: 29.11.2023).
16. Війна в Україні як війна п'ятого покоління: Чому ця війна не переросте у Третю світову | Політична теологія. Політична теологія.
URL: <https://politteo.online/materialy/vijna-v-ukrayini-yak-vijna-pyatogo->

- pokolinnya-chomu-czya-vijna-ne-pereroste-u-tretyu-svitovu/ (дата звернення: 12.11.2023).
17. Галака О. М., Ільяшов О. А., Павлюк Ю. М. Основні тенденції розвитку та ймовірні форми воєн і збройних конфліктів майбутнього / О. М. Галака, О. А. Ільяшов, Ю. М. Павлюк // Наука і оборона.– 2007.– № 4.– С. 10–15.
  18. Гібридна війна. Елементи та особливості / Ю. М. Лисецький та ін. «Наукові записки Таврійського університету імені В. І. Вернадського», серія «Державне управління». 2021. № 5. С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.32838/tnu-2663-6468/2021.5/11> (дата звернення: 28.11.2023).
  19. Гібридна війна. ВУЕ. URL: https://vue.gov.ua/Гібридна_війна (дата звернення: 16.10.2023).
  20. Дашевська О. Новий світовий порядок: теоретичні концепції. European political and law discourse. 2015. Vol. 2 . С. 59-64.
  21. Ільяшов О. А. Війни майбутнього як об'єкт наукових досліджень / О. А. Ільяшов // Наука і оборона.– 2008.– № 2.– С. 36–40.
  22. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави. URL: https://mil.knu.ua/files/7_50255454.pdf (дата звернення: 16.11.2023).
  23. Інформаційна війна: сутність та особливості прояву. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/61_2018/9.pdf (дата звернення: 23.11.2023).
  24. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с.
  25. Клімов. Інформаційна війна як комунікативна технологія формування та розвитку військово-мобілізаційного потенціалу населення. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27260/1/Klimov_magistr.pdf (дата звернення: 22.11.2023).

26. Кравченко В. Ю. - Теорія "гібридної війни": український вимір (2015). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_2_19 (дата звернення: 12.11.2023).
27. Ленд-ліз для України: що це означає для нас у п'яти фактах |Defense Express. Військовий портал Defense Express - все про військову справу. URL: https://defence-ua.com/minds_and_ideas/lend_liz_dlja_ukrajini_scho_tse_oznachaje_dlja_ukrajini_u_pjati_faktah-7148.html (дата звернення: 26.10.2023).
28. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? [Електронний ресурс] / М. Лібікі. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://viysko.com.ua/tehnologijivojen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>.
29. Лойшин А. Аналіз поколінь війн згідно з концепціями технологічного та хвильового розвитку суспільства. Journal of Scientific Papers "Social development and Security". 2022. Т. 12, № 2. С. 1–13. URL: <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.2.1> (дата звернення: 04.11.2023).
30. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір / Є. В. Магда // Наук.зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2014. – № 5. – С. 138–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_5_29.
31. Магда Є. В. Міжнародний імідж України в контексті гібридної війни / Є. В. Магда // Вісн. Дніпропетр. Ун-ту. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2015. – № 4. – С. 232-240. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_4_34.
32. Мазуренко І. М. Геополітичні характеристики як форма реалізації геополітики. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2019. № 2. С. 14-21.
33. Незор'яні війни: соцмережі під час збройних конфліктів - Реанімаційний

- Пакет Реформ. Реанімаційний Пакет Реформ -.
 URL: <https://rpr.org.ua/news/nezoriani-viyny-sotsmerezhi-pid-chas-zbroynykh-konfliktiv/> (дата звернення: 23.11.2023).
34. Особливості сучасних збройних конфліктів: від конвенційного протистояння до гібридної та мережево-центричної війни. Matrix-info. URL: <https://matrix-info.com/osoblyvosti-suchasnyh-zbrojnyh-konfliktiv-vid-konventsijnogo-protystoyannya-do-gibrydnoyi-ta-merezhevo-tsentrychnoyi-vijny/> (дата звернення: 24.10.2023).
35. Перша світова кібервійна. Уніан інформаційне агентство. URL: <https://www.unian.ua/techno/persha-svitova-kiberviyna-yak-ukrajina-boretsya-na-drugomu-fronti-11998566.html> (дата звернення: 16.11.2023).
36. Поліщук І. О. Геополітичні ознаки нового світового порядку. URL: [file:///C:/Users/гыук/Downloads/12180-Текст%20статті-24184-1-10-20220621%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/гыук/Downloads/12180-Текст%20статті-24184-1-10-20220621%20(4).pdf) (дата звернення: 23.10.2023).
37. Полторацький О.С. Участь НАТО в боротьбі проти сучасного міжнародного тероризму: уроки та здобутки [Текст] / О.С. Полторацький // Наук. вісн. Дип. акад. України при МЗС України. – К.: 2003. – Вип.8: Зовнішня політика та дипломатія: витоки, традиції, новації. – С. 206-221
38. Породження війни з безсилля миру: смислова логіка війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/porodzhennya-viyny-z-bezsylyya-myru-smyslova-lohika-viyny> (дата звернення: 18.11.2023).
39. Почепцов Г.Г. Информационные войны. Новый инструмент политики. М.: Алгоритм, 2015. – 256 с
40. Почепцов, Георгій. Сучасні інформаційні війни. – Вид. 2-ге, доповнене. – К.: Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2016. – 504 с.
41. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: Указ

- Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016 // Урядовий кур'єр. – № 52. – 18 березня 2016
42. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 // Урядовий кур'єр. – № 178, 26 вересня 2015.
  43. Рижиков М. М. Міжнародна інформаційна безпека: Сучасні виклики та загрози / М. М. Рижиков. – К.: Центр вільної преси, 2015. – 916 с.
  44. Роль соціальних мереж у кризовій комунікації в умовах війни - EuropeanBusinessAssociation. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/rol-sotsialnyh-merezh-u-kryzovij-komunikatsiyi-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 25.10.2023)
  45. Савчук . 75 років ООН: чи є організація все ще ефективною? І так, і ні. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/chy-ye-oon-efektivnoyu/30906554.html> (дата звернення: 03.12.2023).
  46. Саприкін О. Інформаційна експансія, інформаційна війна та інформаційна атака у засобах масової інформації на прикладі Євро-2012. Вісник Книжкової палати. 2013. № 1. С. 40-43.84 Актуальні проблеми політики. 2018. Вип. 61
  47. Сірий С. В. Соціально-гуманітарні аспекти військової діяльності. URL: [file:///C:/Users/гыук/Downloads/Nopa_2012_112_14%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/гыук/Downloads/Nopa_2012_112_14%20(3).pdf) (дата звернення: 26.10.2023).
  48. Слюсаренко А.В. Новітні форми міждержавного протистояння як предмет дослідження сучасної воєнно-наукової думки. Військово-науковий вісник. 2015. Вип. 24. С. 173–186.
  49. Столтенберг: НАТО не дозволить Росії перемогти Україну у війні. OBOZREVATEL. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/stoltenberg-nato-ne-dozvolit-rosii-peremogti-ukrainu-u-vijni.htm> (дата звернення: 24.11.2023).
  50. Трансформація системи міжнародної безпеки і подальша роль

- України. Аналітичний центр ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua/blog/transformaciya-sistemi-mizhnarodnoyi-bezpeki-i-podalsha-rol-ukrayini> (дата звернення: 16.11.2023).
51. Требін М. П. Гібридна війна як нова українська реальність. Український соціум. 2014. № 3. С. 113 –127.
  52. Українська правда. В Україну прибули 130 тонн військової допомоги від США. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/10/7323563/> (дата звернення: 07.11.2023).
  53. Українська правда. Росія планує спецоперацію із вторгнення в Україну в січні-лютому – США. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/14/7320442/> (дата звернення: 25.11.2023).
  54. Українська правда. США, Канада і ЄС підтвердили плани жорстких санкцій у разі вторгнення РФ в Україну. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/11/7323702/> (дата звернення: 16.11.2023).
  55. Чигрин І. Ю. Сучасна система міжнародної безпеки. URL: [file:///C:/Users/гыук/Downloads/10672-Текст%20статті-21231-1-10-20210719%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/гыук/Downloads/10672-Текст%20статті-21231-1-10-20210719%20(1).pdf) (дата звернення: 22.11.2023).
  56. Чуприна А. Роль соціальних мереж у кризовій комунікації в умовах війни. ЕВА. URL: <https://adastra.org.ua/blog/transformaciya-sistemi-mizhnarodnoyi-bezpeki-i-podalsha-rol-ukrayini> (дата звернення: 13.11.2023).
  57. Чупрій Л. Особливості становлення геополітичної суб'єктності України в умовах глобалізації. Геополітика України: історія і сучасність. 2020. № 2(25). С.29-41.
  58. Шпига П.С., Рудник Р.М. Основні технології та закономірності інформаційної війни. Проблеми міжнародних відносин. – 2014. Вип. 8. С. 326-339.

59. Шумка А. В., Черник П. П. Інформаційномережева війна – нова форма міждержавного протиборства початку ХХІ ст. Військово-науковий вісник. 2013. № 19. С. 243 – 255
60. Які закони та звичаї війни порушує Росія в Україні? Ukraïner. URL: <https://ukraïner.net/porusheni-zakony/> (дата звернення: 20.11.2023).